

REPERTORIUL AȘEZĂRILOR APARTINÂND DACILOR LIBERI (SEC. II—IV E.N.) DESCOPERITE PE TERITORIUL JUDEȚULUI SĂLAJ

După războaiele dacice din timpul lui Traian și după constituirea provinciei Dacia, în limitele ei cunoscute, o parte din semințiile și triburile dacice rămân în afara granițelor imperiului roman. Cercetările arheologice efectuate în partea de Nord-Vest a județului Sălaj, la Vest de *limes*-ul roman de pe muntele Meseș, au dus la descoperirea unor puncte arheologice (așezări) care aparțin unei epoci contemporane cu provincia Dacia. Marea majoritate a punctelor au fost descoperite prin periegeze arheologice; în câteva dintre ele efectuându-se cercetări arheologice sistematice (Zalău — B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106) și sondaje de verificare (Mirșid „Pe Luncă” și Badon „La Nove”). Prezentarea descoperirilor se va face adoptînd sistemul geografic pe direcția dinspre Est (Meseș) spre Vest, în raport cu distanța, față de *limes*-ul de pe Meseș, la care se află amplasate aceste așezări.

1. ZALAU. B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106

a) În anul 1935 în grădina locuitorului Kosma Ioan din satul Panic a fost descoperită o monedă romană de bronz de la Commodus¹.

b) La 7 km Vest de orașul Zalău, în dreapta șoselei Zalău—Șimleu la limita spre Vest a zonei aparținătoare orașului Zalău în anul 1973 a fost identificată o așezare aparținînd dacilor liberi². Așezarea este amplasată pe lunca Văii Zalăului pe o suprafață de cca 400×300 m, mai ridicată cu cca 0,75—1,5 m decît restul zonei. Spre Vest această suprafață este mărginită de Valea Panicului ce se varsă în Valea Zalăului, spre Nord de calea ferată Zalău — Sărmășag — Carei, spre Sud de șoseaua Zalău — Șimleu, iar spre Est de un drum de care ce duce spre stația de epurare a apei Văii Zalăului aflată dincolo de calea ferată. Peste cca 1/3 din așezare se află construite trei case ale angajaților fermei nr. 2 Panic situată la cca 500 m Vest de așezare³.

¹ În anul 1935 în grădina lui Kosma Ioan s-a descoperit o monedă romană imperială de la Commodus (183 e.n.). Muz. Zalău nr. inv. 659.

² În vara anului 1973 în colecțiile muzeului din Zalău au intrat fragmente ceramice romane ornamentate cu motive stampate. Fragmentele au fost culese cu ocazia muncilor agricole de către Petruța Viorica, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104 — de la suprafața terenului din spatele casei folosit ca lot ajutător. Ulterior zona a fost cercetată prin periegeze arheologice de către colectivul muzeului din Zalău, aici efectuându-se în anul 1975 și o secțiune de verificare.

³ Terenul pe care se află așezarea aparține orașului Zalău, al cărui teritoriu spre Vest are ca limită tocmai Valea Panicului. Suprafața așezării este folosită ca teren agricol pentru cultivat furaje fiind proprietatea fermei nr. 2 Panic, aparținătoare I.A.S.-ului Zalău.

Așezarea se află amplasată la Vest de *limes*-ul roman de pe Meseș, la cca 14 km de linia de turnuri ce formează granița provinciei Dacia și la cca 12 km Vest Sud-Vest în linie dreaptă de orașul roman Porolissum, în afara Daciei romane. Fiind o zonă de vale (luncă) terenul pe care se întinde așezarea a fost intens lucrat de-a lungul anilor, arăturile adânci deranjând mult stratul arheologic. Începând cu anul 1976 această așezare a fost cercetată prin săpături organizate în fiecare an⁴.

Săpăturile arheologice au stabilit că zona a fost locuită în epoca preistorică (hallstattiană)⁵, epoca romană și prefeudală (sec. VII—VIII)⁶.

Așezarea de epocă romană a fost identificată pe baza materialelor arheologice romane: ceramică provincială romană, ceramică stampată (*Pl. I*), fibule romane, piese romane de bronz (ogîndă de plumb, postament de bronz pentru opai, etc.; planșa nr. VIII—IX). Stabilirea etnicului locuitorilor este asigurat de materialul ceramic lucrat cu mîna, vase borcan ornamentate cu briu alveolar și cu buza oblică ușor evazată care formează ceramica dacică de epocă romană lucrată cu mîna (*Pl. II*, V—VI), analogii foarte apropiate găsindu-se la ceramica dacică din castrul roman de la Buciumi⁷. O analiză atentă a întregului material ceramic lucrat cu roata scoate în evidență și prezența unor forme de vase autohtone (dacice) care se păstrează pînă acum⁸.

Cercetările arheologice au stabilit existența unui strat de locuire aparținînd epocii romane căruia îi corespund cele 6 locuințe identificate pînă în prezent. Locuințele rectangulare de dimensiuni mijlocii cca 4×4,50 m sînt locuințe de suprafață cu pereții lucrați din chirpic. În colțul vestic al fiecărei locuințe a fost identificată vatra pietrar lucrată din piatră de dimensiuni mici și lut bine făuit. Din locuințe au fost culese fragmente ceramice romane stampate, ceramică cenușie lucrată cu roata precum și ceramică zgronțuroasă mai fină și mai dură de culoare cenușiu-negricioasă lucrată cu mîna. Fragmentele ceramice stampate provin de la vase mici și mijlocii — castroane semiadînci cu fundul inelar — lucrate dintr-o pastă fină cenușie cu diverse ornamente: circulare, punctate, rozete, ornamente în formă de S, etc., stampate în pasta crudă apoi date cu un firnis fin cenușiu. Majoritatea acestor fragmente provin din atelierele orașului Porolissum care produc acest tip de ceramică specifică centrului economic Porolissum⁹. Potrivit tipului de vase stampate și ornamentația folosită, nu putem face deocamdată delimitarea clară a produselor ce provin din atelierele de la Porolissum și cele care au fost produse pe loc în așezare. De pe suprafața așezării a fost descoperit un fragment ceramic cenușiu fără firnis, care are stampat un ornament în formă de palmetă dispusă, potrivit profilului fragmentului respectiv, în interiorul vasului (*Pl. IX*, 3). Fragmentul este torsionat (strîmbat) el fiind un rebut rezultat de la arderea defectuoasă în cuptor. Prezența acestui fragment face dovada clară a prelucrării și acestui tip de vas în așezare. Chiar în tipul de vase stampate se poate observa o anumită diferențiere calitativă între vasele tipice romane lucrate la Porolissum și vase tot stampate, dar care prin ornamentația relativ diferită și modul de execuție, unele fără firnis, trădează o execuție locală. Același lucru se poate spune și despre unele forme de vase mijlocii lucrate la roată dintr-o pastă cenușiu-cafenie cu aspect săpunos mult evoluată care se deosebesc de formele tradiționale ale ceramicii provinciale romane și aparțin vechilor forme indigene dacice din perioada clasică a civilizației dacice¹⁰.

Fragmentele de vase lucrate cu mîna sînt de două categorii: vase de tip borcan dintr-o pastă mai fină cenușiu-negricioasă observîndu-se o evoluție spre oală — vasul de tip clasic pentru fiert precum și vase mijlocii (oale) cu buza oblică puțin evazată lucrată dintr-o pastă

⁴ S-a lucrat cu fond de 5000 lei exceptînd anul 1979 cînd s-a lucrat cu 15.000 lei.

⁵ S-a surprins un nivel preistoric, cu urmele unei locuințe de suprafață cu pereții de chirpic. Din zonă a fost cules un celt de bronz de dimensiuni mici aparținînd hallstattului timpuriu. Piesa fost dataată de colegul Tudor Soroceanu de la Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca căruia îi mulțumesc și cu această ocazie.

⁶ Al. V. Matei în *Acta MP*, 3, 1979, p. 487 s.v. Zalău (b).

⁷ N. Gudea, în *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 299—311.

⁸ La încheierea cercetărilor va fi publicat un studiu tipologic comparativ al tuturor formelor de vase descoperite în așezare.

⁹ N. Gudea, *Vasele ceramice șampilate de la Porolissum*, în *Acta MP*, 4, 1980, p. 105 sqq.

¹⁰ Vezi nota nr. 8.

zgronțuroasă ce conține ca degresant nisip și pietricele, vase care prezintă ca element decorativ briul alveolar. Tot din tipul vaselor lucrate cu mîna aparțin fragmentele unui vas mare — chiup — cu buza oblică neevazată ornamentat cu motive incizate: brădulețul și cu un registru de linii incizate în rețea (Pl. IV). Din așezare provine fragmentul unei cești dacice lucrate cu mîna dintr-o pastă neagră zgronțuroasă avînd o formă mult evoluată neornamentată. Din necropola așezării, identificată la cca. 250 m Sud de așezare pe botul de deal al unei exploatare de nisip, dintr-o groapă de mormînt provin fragmente ceramice de la vase lucrate cu mîna de același tip ca și cele descoperite în locuință, (Pl. VII) precum și fragmentul unei cești dacice (Pl. VII).

Săpăturile arheologice în această importantă așezare au cercetat doar cca. 1/6 din suprafața pe care se întinde așezarea, surprinzîndu-se unele diferențieri stratigrafice a mai multor nivele de locuire. Datarea acestor nivele nu se poate face cu precizie deocamdată. Potrivit materialului arheologic (ceramică) descoperit în cele trei locuințe asupra cărora am făcut referire, datarea este asigurată pentru epoca romană de materialele ceramice stampate și formele de vase sigur romane provinciale provenind de la Porolissum precum și de fibula romană din locuința nr. 4 (Pl. VIII, 7) care se datează în sec. III e.n. În așezare au fost descoperite și forme de vase care se pot data în sec. IV e.n., precizările în legătură cu aceste materiale se vor putea face odată cu cercetarea exhaustivă a așezării.

Proportional cca. 70% din materialul ceramic, descoperit cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate pînă în prezent, provine de la vase lucrate cu roata: ceramică romană provincială, vase stampate și vase locale. Restul de 30% îl formează fragmentele ceramice de la vase dacice lucrate cu mîna dintr-o pastă zgronțuroasă cenușiu-negricioasă cu buza oblică ușor evazată, unele prezentînd briul alveolar aplicat ca ornament. Etnicul populației căreia îi aparține această așezare este asigurat mai ales de materialul ceramic lucrat cu mîna — ceștile dacice și vasele cu profilul mult evoluat, buza oblică ușor evazată, unele ornamentate cu briu alveolar specific civilizației dacice.

Inclinăm să credem că ocupația de bază a locuitorilor acestei așezări o forma creșterea animalelor¹¹. Descoperirea urmelor unor garduri, dublate pe unele porțiuni, care închid suprafețe de cca. 40×25 m. în spatele unor locuințe (nr. 3 și 4) le interpretăm ca aparținînd unor ocoale (îngrădiri) pentru animale. Din locuința nr. 4, în vatra căreia au fost descoperite multe fragmente de la vase mari (de fier), lucrate cu mîna dintr-o pastă dură zgronțuroasă, (Pl. V) a fost descoperit un clopot fragmentar pentru animale lucrat dintr-un aliaj de fier cu bronz (Pl. VIII, 1—2). În așezare a fost descoperit un pinten de fier¹² (Pl. X, 1) precum și un vîrf de sulă din fier (Pl. VIII, 5).

Cercetarea în întregime a acestei așezări, va permite stabilirea unor repere cronologice mai precise pentru datarea materialelor arheologice descoperite, a întregii așezări precum și stabilirea unor tipuri de vase, lucrate cu roata și cu mîna, aparținînd dacilor de epocă romană ce locuiau în afara provinciei Dacia romană.

2. ZALAU, Strada Horea, Bl. T. 159

Cu ocazia săpării fundațiilor pentru construcția unor blocuri pe strada Horea — Bl. T. 159 — din zona centrală a orașului în spațiul delimitat de Fabrica de scaune „Steaua Roșie” — Casa de cultură a sindicatelor și Valea Zalăului, au apărut mai multe fragmente ceramice lucrate cu roata și cu mîna. Majoritatea acestor fragmente aparțin unor

¹¹ În așezare nu au fost descoperite deocamdată gropi de provizii și nici rîșnițe; peste tot în așezare apărînd relativ numeroase resturi de oase de animale; Al. V. Matei, *Așezarea dacilor liberi de la Zalău, B-dul Mihai Viteazul 104—106*, comunicare susținută în cadrul sesiunii de comunicări: „2050 de ani de la înființarea primului stat dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista”, Zalău, 21—22 decembrie, 1979.

¹² Piesa are analogii foarte apropiate cu pîntenul roman de bronz (Pl. X, 2) descoperit la Porolissum din zona necropolei de pe Ursoies, precum și cu pîntenul de fier descoperit în așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit: S. Dumitrașcu, T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, Satu-Mare, 1967, p. 41, pl. XVII, 4. Toate aceste piese aparțin aceluiași tip de pinten folosit în sec. II—IV e.n. fiind o piesă caracteristică epocii, fără a o putea atribui cu precizie unei etnii anume. Avînd analogii care merg pînă la identitate cu piesa de la Porolissum probabil că originea acestui tip de piesă este romană.

vase mijlocii cu fundul inelar și plat, lucrate cu roata dintr-o pastă cenușiu deschisă cu aspect săpunos: funduri de vase mai mari, buze de la vase mijlocii — castroane (Pl. XI) torți de la vase înalte. Un mic fragment cenușiu lucrat cu roata păstrează urmele unei rozete stampate (Pl. XII). Dintre fragmentele lucrate cu mîna apar cîteva provenind de la funduri plate și buze puțin evazate ca și cel al vaselor lucrate cu mîna din așezarea de la B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106. Pasta vaselor lucrate cu mîna conține nisip fin și pietricele. În profilele șanțurilor pentru fundația blocului T. 159 s-au putut observa urmele unui nivel de locuire cu grosimea de 0,20—0,35 m, într-un perete observîndu-se urma unei vetre foarte distruse¹.

Descoperirea fragmentelor ceramice în această zonă precum și prezența unui strat arheologic sesizat în profilele șanțurilor pentru fundații, indică existența în acest spațiu a unei așezări, care pe baza materialelor arheologice descoperite ce au analogii pînă la identitate cu materialele din așezările de la Mirșid, Badon, Marca, Cosniciu, se datează în limitele sec. III—IV e.n.² ea aparținînd dacilor liberi.

Așezarea identificată în zona străzii Horea din centrul orașului Zalău se află la cca. 6 km Vest în afara limes-ului roman de le Meseș.

2 ZALAU, Valea Mîții

În vara anului 1977, a fost efectuată o săpătură de salvare la Sud de Laminorul de țevi ce se construiește pe noua platformă industrială de pe lunca „Văii Mîții”. Lucrările de excavare a primei terase a văii au dus la distrugerea unui strat antic de locuire a zonei. Săpătura de salvare efectuată în acest punct a scos la lumină vestigii arheologice aparținînd mai multor epoci: neolitic, epoca bronzului, epoca Latène¹, sec. II—III și sec. IV e.n., precum și urmele unor bordeie aparținînd feudalismului timpuriu (sec. XI—XII).

Locuirea datată în sec. II—III e.n., este atestată prin prezența unor gropi circulare cu adîncimea variînd între 0,80—1,20 m. al căror inventar cuprindea materiale ceramice, fibule, piese de bronz care se datează în limita acestor secole. Din fiecare groapă au apărut puține fragmente ceramice de la vase lucrate cu roata dintr-o pastă cenușie cu aspect săpunos și unele fragmente lucrate cu mîna. Merită semnalată sărăcia în materiale arheologice și a acestor gropi pe care le considerăm gropi de morminte de tipul celor de pe Măgura Moigradului². Materialele ceramice cu aspect săpunos și unele forme de vase cenușii de tip provincial roman, fibula romană din groapa nr. 3 (Pl. XIII—XIV) asigură datarea acestor gropi în sec. II—III e.n. Din groapa nr. 4 pe lîngă fragmentele ceramice a apărut și fragmentul unei rîșnițe de tip roman mult aplatizată.

În zona cercetată prin săpături arheologice au apărut și două gropi rituale; într-o astfel de groapă a fost depus cadavrul unui porc așezat culcat spre dreapta, iar pe fundul celeilalte gropi au fost așezate ritual cadavrele a trei iepuri. Aceste gropi nu conțineau nici un alt material arheologic (lîngă cadavrul porcului a apărut o cute de piatră). Merită semnalat că locuința rectangulară, descoperită aici și datată pe baza materialelor arheologice în sec. IV e.n., are colțul vestic așezat peste groapă în care au apărut depuse cadavrele celor trei iepuri. Analogiile acestor gropi rituale cu depuneri de animale în gropi se întîlnesc des în mediul dacilor liberi din Moldova — cultura carpică³. Locuirea propriu-zisă (așezarea) datată pe baza acestor materiale în limitele sec. II—III e.n. se afla undeva la Vest de această zonă. Oricum în zona primei terase a Văii Mîții s-a surprins o locuire băstinașă dacică începînd din sec. V—IV î.e.n. sec. III și II î.e.n. — I e.n.⁴ conținînd în epoca romană sec.

¹ Așezare inedită descoperită de colectivul muzeului de istorie din Zalău cu ocazia participării la munca în construcții (săparea șanțurilor pentru fundația blocului respectiv)

² Fragmentele descoperite aparțin unor tipuri de vase cenușii mai evolute a căror datare duce mai mult spre sec. IV e.n.

³ Al. V. Matei, în *Acta MP*, 3, 1979, p. 22.

⁴ M. Macrea și colab., în *Materiala*, 7, 1961 p. 361 sq. și *Materiala*, 8, 1962, p. 485—492.

⁵ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București 1973, p. 137—142, cu toată bibliografia citată acolo referitoare la aceste manifestări cu caracter cultico-magic.

⁶ Vezi nota nr. 1.

II—III și apoi în sec. IV e.n.⁵ cu descoperirile de gropi și locuințe ce vor fi prezentate mai jos.

La cca. 60 m. Sud-Vest de zona gropilor prezentate mai sus, într-o zonă unde buldozerele nivelau o porțiune de teren, au fost identificate alte două gropi clar conturate în lutul galben steril. Gropile au fost distruse din ele rămânând doar cca. 0,30 m. Din aceste două resturi de gropi circulare, au fost culese fragmente ceramice de la vase lucrate cu roata dintr-o pastă fină cenușie ornamentate cu benzi de linii în val și fragmente ceramice lucrate cu mîna ce aparțin unor vase lucrate dintr-o pastă relativ dură care conține foarte multe pietricele (planșa nr. XVII).

Cu ocazia săpăturilor de salvare din vara anului 1977 în colțul vestic al casei nr. 3 a apărut o groapă (G. 56) de formă circulară, cu diametrul de 1,10 m. iar adîncimea de 1,45 m. Spre fund groapa avea pe margini un strat subțire de cărbune de la o arsură secundară efectuată probabil cu paie (?), stratul de cărbune era foarte fin și subțire. Pe fundul gropii au fost descoperite două vase întregi lucrate cu mîna: o ceașcă fără toartă și un vas mic cu buza dreaptă puțin evazată și cu doi butoni ornamentali situați pe umerii vasului.

Ceașca are dimensiunile de: dg = 13,5 cm., df = 8 cm., iar I = 7,5 cm. și este lucrată cu mîna, fiind ornamentată cu mici alveole situate spre fundul vasului, alveole obținute prin apăsarea cu degetul a pastei încă crude (Pl. XV, 2).

Vasul al doilea este de dimensiuni mici: dg = 7 cm., df = 4 cm.; I = 10 cm. și este lucrat cu mîna dintr-o pastă dură care conține multe pietricele (Pl. XV, 1). Tipul de pastă, culoarea ei este identică cu cea a vaselor lucrate cu mîna din gropile distruse de buldozer. Pe baza acestor analogii cele două vase se datează în sec. IV e.n. Ceașca are bune analogii în descoperirile de la Cipău — Gîrle⁶.

În capătul nordic al casei nr. 4 a fost surprinsă o locuință de suprafață rectangulară cu dimensiunile de cca. 3,50×4,15 m. Aproximativ în centrul locuinței a fost identificată urma unui par central de susținere a acoperișului. Parul are o secțiune dreptunghiulară cu dimensiunile de cca. 0,30×0,45 m. Pe laturile de Sud și Est a locuinței au fost surprinse urmele a cîte unui par de susținere a acoperișului, care aveau secțiunea circulară și diametrul de 0,35 m. În colțul de Vest locuința avea un cuptor — pietrar cu vatra lucrată din lut ars și pietre cu diametrul de 1—1,15 m. Din locuințe au fost culese resturi menajere: oase de bovidee, porcine precum și fragmente ceramice, de la vase borcan lucrate cu mîna dintr-o pastă relativ dură ce conține multe pietricele. Trebuie menționat că această locuință intersectează și acoperă unele gropi (groapa rituală ce conține schelete de iepuri) ce se datează în sec. III e.n. Pe baza materialului ceramic relativ sărac și a poziției stratigrafice această locuință se poate data la sfîrșitul sec. III—IV e.n. Descoperirea acestei locuințe pe prima terasă a Văii Mîții, un loc foarte prielnic pentru locuit, indică prezența probabilă a unei așezări datate în sec. III—IV e.n. căreia îi aparțin probabil și gropile amintite mai sus.

3 FETINDIA, com. Agluș

Din hotarul satului Fetindia au intrat în colecțiile Muzeului de istorie din Zalău mai multe fragmente ceramice descoperite cu ocazia săpării unui șanț de drenare pe pășunea satului aflată la Nord de sat, pe versantul nordic al dealului spre hotarul orașului Zalău. Așezarea se află la cca. 3—4 km Vest de *limes*-ul roman aflat pe muntele Meseș.

Cele cîteva fragmente ceramice descoperite provin de la vase cenușii lucrate la roată, o toartă de vas, fragmente de la buza unei străchini precum și un fragment ornamentat cu briu alveolar. După tipul de ceramică, pastă și profilele mult evaluate materialul ceramic corespunde epocii romane, perioadei sec. II—III e.n., aparținînd unei așezări de daci liberi. Așezarea se află amplasată la cca. 3—4 km. Vest de linia de turnuri a *limes*-ului roman de pe Meseș aproximativ în fața valului roman din zona „Coasta Ciungii” de la Treznea.

⁵ Al. V. Matei, în *Acta MP*, 3, 1979, p. 486—488.

⁶ N. Vlăssă, în *SCIV*, 16, 1965, p. 501—516.

¹ Din hotarul satului Fetindia provine un denar de la împăratul Traian, care se păstrează în colecțiile muzeului din Zalău.

♣ BADON, com. Hereclean

Pe prima terasă a Văii Zalăului în stînga șoselei Zalău — Hereclean — Bocșa — Sărmășag se află amplasat satul Bardon. La intrarea în sat pe partea dreaptă, la Nord-Vest de drum, se află punctul numit „La Nove”. Acest punct este mărginit la Sud-Vest de gardul casei cu nr. 110, iar spre Nord-Est de buza terasei care apoi coboară cca. 20—25 m. pînă în șosea. De pe această suprafață plană, proaspăt arată au fost culese¹ mai multe fragmente ceramice și bucăți de chirpici. Fragmentele ceramice culese de la suprafață aparțin mai multor epoci istorice, dovedind locuirea intensă a acestei zone foarte prielnică pentru înfiriparea de așezări omenești.

Pentru a putea stabili unele elemente de stratigrafie ale zonei, în toamna anului 1976 au fost efectuate în acest punct: o secțiune de verificare cu orientare aproximativă ESE—VNV, cu lungimea de 25 m. și o casetă cu dimensiunile de 4×4 m. deschisă în pereții de Sud al secțiunii. Secțiunea și caseta au surprins trei straturi de locuire a zonei: preistoric — cultura Otomani, așezare de daci liberi și un strat prefeudal (sec. VII—VIII) căruia îi aparțineau mai multe oase de animale (bovine) și fragmente ceramice².

Nivelul așezării de epocă romană era parțial deranjat de locuirea prefeudală. Acestui nivel îi aparțineau fragmentele lucrate cu roata și cu mîna. Fragmentele ceramice lucrate cu roata aparțin ceramicii provinciale romane unele prezentînd și firnis cenușiu și ornamente cu motive stampate (Pl. XIX) precum și fragmente ceramice de la vase cenușii. Fragmentele ceramice lucrate cu mîna aparțin unor vase lucrate dintr-o pastă zgronțuroasă de culoare cenușiu-roșcată care are în compoziție și pietricele. Profilul oblic cu buza puțin evazată al acestor vase are analogii perfecte în ceramica lucrată cu mîna în așezările de la Zalău, B-dul Mihai Viteazul nr. 104—106, Mirșid, etc.

Din zona decopertată de casetă au fost descoperite fragmentele unei buze de chiup lucrat la roată de dimensiuni mari, cu diametrul interior al gurii vasului de 35 cm. (Pl. XIX), iar grosimea pereților de 1—1,2 cm. Vasul a fost lucrat dintr-o pastă relativ fină de culoare cafenie care în urma arderii la exteriorul și în interiorul vasului are o culoare cenușiu-negricioasă (slip negru). Buza vasului este puternic îngroșată avînd grosimea de 2—2,2 cm. și puțin profilată spre exterior. Vasul a fost decorat sub buză cu două benzi de cinci linii simple incizate care încadrează un ornament de linii ondulate incizate în val, executate cu piaptă-nul în pasta crudă. Tipul de vas și ornamentația își găsesc analogii în piesele descoperite în așezările dacilor liberi de la Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106, Cosniciul de Jos, Medieșul Aurit, Ghirișul de Criș³ și altele.

Pe baza materialelor ceramice descoperite: ceramica lucrată cu mîna, chiupul lucrat la roată, piese cu analogii apropiate în așezările dacilor liberi din zonă (Zalău, Mirșid, Cosniciul de Jos și altele) atribuim această așezare dacilor liberi. Avînd în vedere prezența masivă a ceramicii provinciale romane, așezarea dacilor liberi de la Badon se datează în limitele sec. III—IV e.n. Așezarea se află amplasată pe Valea Zalăului la cca. 3 km. Vest de așezarea dacilor liberi de la Zalău, B-dul Mihai Viteazul nr. 104—106 și la cca. 16 km. Vest de linia de turnuri romane de pe Meseș.

♣ MIRȘID, com. Mirșid

În partea de Nord-Est a satului Mirșid în fața cantonului CFR — Firminiș în dreapta șoselei Zalău — Mirșid — Popeni — Jibou au fost descoperite mai multe fragmente ceramice lucrate cu roata și cu mîna¹. Fragmentele ceramice au fost descoperite cu ocazia săpării șan-

¹ Punct inedit, periegeze și sondaj de verificare Al. V. Matei.

² Al. V. Matei, în *Acta MP* 3, 1979, p. 475 s.v. Badon pentru locuirea prefeudală descoperită aici.

³ S. Dumitrașcu — T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, Satu-Mare, 1967, p. 33—35 pl. IV—VII; idem, în *Lucrări științifice* 2, 1968, Oradea, p. 252—255, cu toată bibliografia citată acolo.

⁴ Punct inedit, periegează Al. V. Matei, Eva Lakó și Ștefan Bajusz.

tului necesar introducerii tuburilor pentru conducta de apă industrială adusă de la Jibou la Zalău. Traseul conductei a secționat o suprafață de teren aflată în dreapta luncii pîrîului Mirșidului — suprafață cu dimensiunile de cca. 500×300 m, aflată în hotarul numit „Pe luncă”, punctul „Fîntîna albă”. Spre Est Sud-Est zona este delimitată de pădurea „Goroniște” și „Făgetel”, spre Nord—Nord-Vest de șoseaua și calea ferată Zalău — Mirșid — Jibou.

În profilul șanțului săpat s-a putut observa un strat de locuire format dintr-un pămînt de culoare castaniu-negricios pigmentat cu fragmente de chirpic, fragmente ceramice, cărbune și resturi osteologice. Din pămîntul scos din șanț au fost culese numeroase fragmente ceramice și vase întregibile. Au fost întregite două vase lucrate cu roata care aparțin ceramicii provinciale romane. Un vas ovoidal neornamentat cu fundul plat lucrat dintr-o pastă fină cărămizie și un vas (cană) cu două torți (Pl. XX; vasului îi lipsește o toartă) cu fundul inelar lucrat dintr-o pastă fină cenușie cu firnis cenușiu negricios. Buza vasului neevazată prezintă o mică șanțuire circulară. Vasul are bune analogii în ceramica provincială romană de la Porolissum. Pe lîngă aceste vase au fost descoperite numeroase fragmente de la vase mijlocii — castroane — cu fundul inelar ornamentate cu motive stampate provenind de la Porolissum, buze de la vase înalte toate aparținînd ceramicii provinciale romane.

Ceramica lucrată la roată se poate împărți în două categorii: ceramica fină provincială romană și ceramica cenușie-roșiatică locală (amintim fragmentul cenușiu al unui picior de fructieră) lucrată dintr-o pastă zgronturoasă cu pietricele. Fragmentele ceramice lucrate cu mîna provin de la vase mari tip borcan, cu buza puțin evazată lucrate dintr-o pastă relativ fină de culoare cenușiu-închisă, ornamentate cu benzi de briuri alveolare (Pl. XXI—XXII). Ceramica lucrată cu mîna, vasele întregite parțial, fragmentele buzelor de vase descoperite, au analogii identice în ceramica lucrată cu mîna din așezările de la Zalău și Badon.

Pe baza materialelor ceramice lucrate cu mîna și ornamentate cu briu alveolar atribuim așezarea de la Mirșid „Pe luncă” — „Fîntîna albă” dacilor liberi. Datarea așezării pe baza materialelor ceramice romane — fragmente stampate etc. și pe baza ceramicii locale se face în limita sec. III e.n. eventual începutul sec. IV e.n. Așezarea dacilor liberi de la Mirșid este situată la mică distanță spre Vest (cca. 2 km.) de fortificațiile *limes*-ului roman din fața Porolissum-ului — linia de turnuri de pe Măgurița, Poguior, Dealul Mare, Comoriște aflate în zona hotarelor satelor Mirșid — Brebi. Față de fortificațiile imediate ale orașului Porolissum valul orașului, valul dublu, valul cu *burgus*-urile de la Brebi așezarea este situată la cca. 4,5 km., blocînd gura unui mic pîrîu care forma o cale de acces ce străpunge linia de turnuri romane situate pe dealurile Poguior, Dealul Mare și Comoriște și apoi direct spre Porolissum.

♣ CUCEU, oraș Jibou

În hotarul satului Cuceu au fost descoperite mai multe puncte arheologice de unde au fost culese fragmente ceramice aparținînd epocilor preistorice¹ (cultura Suciu de Sus) epocii romane și prefeudale².

Cu ocazia unor periegeze efectuate în anul 1979 în hotarul satului Cuceu au fost culese de pe suprafața proaspăt arată a punctului „Pe lab” din zona hotarului numit „În fînațe” mai multe fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului final, epocii romane și prefeudale sec. VII—VIII³. Punctul numit „Pe lab” este amplasat în stînga văii Fînațelor la cca. 4 km. Sud-Vest de satul Cuceu. Fragmentele ceramice au fost culese de pe terasa văii Fînațelor de pe o suprafață de cca. 400×150 m. care coboară lin spre vale avînd expunerea spre Est. Suprafața este limitată spre Nord și Vest de pădurea Dobrinului, iar spre Est de valea Fînațelor.

¹ Așezările din punctele „Cuceul Sec” și „În fînațe pe lab”, descoperite în toamna anului 1979; materialele se păstrează în colecțiile Muzeului de istorie din Zalău.

² Așezarea prefeudală din punctul „Pe Pogor” și „Valea Bochi”; Al. V. Matei, *Rezultatele sondajului de verificare de la Cuceu — „Pe Pogor”*, comunicare susținută la Sesiunea anuală de rapoarte și comunicări arheologice, Oradea 1979.

³ În punctul „În fînațe — Pe lab” a fost identificată o altă așezare prefeudală inedită (sec. VII—VIII); periegează Al. V. Matei.

Fragmentele ceramice aparținând perioadei romane sînt lucrate cu roata și cu mîna (Pl. XXIII). Între fragmentele lucrate cu roata dintr-o pastă fină cenușie se deosebesc forme ale ceramicii provinciale romane printre care o buză de castron cenușiu ornamentat cu motive stampate (Pl. XXIII). Fragmentele lucrate cu mîna dintr-o pastă zgronțuroasă ce conține în compoziție și pietricele, aparțin unor vase cu buza oblică puțin evazată, cu analogii bune în ceramica lucrată cu mîna în așezările de la Zalău și Mirșid. Pe baza acestor materiale atribuim așezarea din punctul „În fînațe — Pe lab” dacilor liberi (sec. III e.n.). Această așezare este amplasată lateral pe vechea cale de comunicație încă folosită ce face legătura între Valea Sălajului pe Valea Fînațelor, spre zona Văii Sărata din zona Mirșid — Popeni — Cuceu — Jibou și apoi spre Valea Someșului. Așezarea dacilor liberi de la Cuceu este amplasată la cca. 6—7 km. în linie dreaptă față de *limes*-ul roman (turnurile) situate pe dealurile Comoriște — Mănăstirea — Dealul Mare — Dumbrava și dealul Cigleanului, dealuri ce despart zona Văii Ortelecului (Moigrad, Brebi, Creaca, Ciglean, Prodănești, Jibou) de zona Văii Sărata (Mirșid, Popeni, Cuceu, Jibou).

† SINCRAIU SILVANIEI, com. Dobrin

a). În partea de hotar „Laz” s-au găsit monede de argint de la Antoninus Pius împreună cu fragmente ceramice de la o urnă funerară¹ (?).

b). Cu ocazia unor periegeze arheologice efectuate în hotarul „Laz” al satului Sîncraiu Silvaniei au fost culese fragmente ceramice aparținând epocii romane și prefeudale². Punctul numit „Laz” se află amplasat la Est Nord-Est de sat la cca. 1 km. în dreapta Văii Sălajului. Suprafața de cca. 250×200 m. de pe care au fost culese fragmentele ceramice este mărginită spre Sud și Nord de două mici pîrîiașe care se unesc la capătul vestic al zonei vîrsîndu-se apoi în Valea Sălajului; înspre Est suprafața este limitată de pădurea Dobrinului, așezarea fiind bine ascunsă în spatele unor dealuri cu orientarea Est-Vest care flanchează lateral întreaga suprafață locuită în antichitate.

Fragmentele ceramice aparținând epocii romane sînt lucrate cu roata și cu mîna. Între fragmentele ceramice lucrate la roată apar fragmente ceramice provinciale romane — ceramică cu firnis roșu, ceramică cenușie (o buză canelată de la un castron roman), etc. Între fragmentele ceramice lucrate cu mîna apar buze de la vase (castroane) puțin adînci (Pl. XXIV) și fragmente de funduri de vase lucrate dintr-o pastă cenușiu negricioasă. Materialele provinciale romane precum și monedele imperiale romane descoperite aici în secolul trecut asigură datarea așezării în sec. II—III e.n. Pe baza materialelor lucrate cu mîna atribuim această așezare dacilor liberi.

Așezarea se află amplasată în continuarea vechiului drum ce leagă Valea Someșului pe la Cuceu — Dobrin de Valea Sălajului, fiind situată la cca. 3,5 km. Nord de așezarea dacilor liberi de la Cuceu punctul „În fînațe — Pe lab”.

‡ BULGARI, com. Sălăjiș

Cu ocazia unor periegeze efectuate la cca. 1 km. Vest de sat punctul „La izvoare” din hotarul satului Bulgari, au fost culese mai multe fragmente ceramice aparținând epocii preistorice și epocii romane¹.

Suprafața, de pe care au fost culese fragmentele ceramice, cu dimensiunile de cca. 300×200 m. are înclinația pantei spre Sud spre Valea Sălajului. Spre Sud suprafața este mărginită de lunca văii Sălajului, iar spre Est de drumul care duce în satul Bulgari. Limita spre Vest a terasei văii Sălajului pe care este amplasată așezarea, este delimitată de un mic

¹ P. Mór, *Szilágy Vármegye monographiája*, I, Budapest 1901, p. 44.

² Așezare inedită, periegeză Al. V. Matei și Cornel Grad; materialele se află în colecțiile Muzeului de istorie din Zalău. Materialele prefeudale aparțin sec. VII—VIII (fragmente de tăviță și fragmente ornamentate cu benzi de linii incizate alternînd cu benzi de linii incizate în val.

¹ Așezarea inedită, periegeză Al. V. Matei și Cornel Grad; materialele se păstrează în colecțiile Muzeului de istorie din Zalău.

pîrîiaș care își are sursa într-un izvor folosit și astăzi, care a dat numele întregii zone „La izvoarăș”.

Fragmentele ceramice de epocă romană aparțin unor vase lucrate cu roata și câteva lucrate cu mîna. Fragmentele lucrate cu roata aparțin unor vase lucrate dintr-o pastă fină de culoare cenușie cu fundul inelar (Pl. XXV), printre fragmente amintim un fragment de buză canelată de la un castron roman lucrat dintr-o pastă fină cărămizie. Fragmentele ceramice au bune analogii cu materialele descoperite în așezările de la Zalău și Mîrșid. Atribuim așezarea descoperită în punctul „La izvoarăș” dacilor liberi (sec. III—IV e.n.).

Așezarea este situată pe valea Sălajului la cca. 6 km. Nord de așezarea dacilor liberi de la Sîncraiu Silvaniei punctul „Laz”, în continuarea vechii căi de legătură între Valea Someșului prin Cuceu — Dobrin — Sîncrai pe Valea Sălajului spre Cehu-Silvaniei, cu ramificațiile ulterioare spre Maramureș și Cîmpia Someșeană.

9 DOH, com Măierîște

Lucrările de terasare a pantei dealului „La izvoare” necesare amenajării unei plantații pentru vie, efectuate în anul 1979 în hotarul satului Doh, au deranjat un strat arheologic, scoțind la suprafață multe fragmente ceramice, oase, chirpici.

Partea de hotar numită „La izvoare” este situată în partea de Sud-Vest a satului, la capătul grădinilor de pe strada Strențului. Stratul de cultură deranjat se întinde pe lunca văii pîrîiașului Fundul Dohului și pe primele terase de o parte și de alta a pîrîiului. Pentru a se putea stabili grosimea stratului deranjat și unele repere stratigrafice, în acest punct în vara anului 1979 au fost efectuate câteva secțiuni de verificare¹, care au identificat un nivel preistoric de locuire a zonei și un nivel aparținînd epocii romane.

Materialul arheologic aparținînd așezării de epocă romană a fost în mare majoritate cules de pe suprafața răscolită de săpăturile adînci ale noilor terasări. În secțiunile trasate nu s-au putut stabili repere stratigrafice precise, cele două nivele de locuire fiind practic distruse de arăturile adînci. Cercetările au stabilit că așezarea se întindea pe o suprafață cu lungimea de 320 m.

Majoritatea materialului ceramic aparținînd epocii romane recoltate de la suprafață, constă în fragmente ceramice lucrate cu roata dintr-o pastă fină cenușie, unele avînd ornamente circulare, rozete, palmete, etc. realizate prin stampare (Pl. XXVI—XXVII) ce aparțin ceramicii provinciale romane de la Porolissum. De pe suprafața așezării a fost cules un vas întreg (Pl. XXVI, 1). Vasul (castron) de dimensiuni mici cu diametrul gurii de 10,3 cm., diametrul fundului inelar de 5,6 cm. și înălțimea de 6,5 cm. este lucrat cu roata dintr-o pastă relativ fină care conține unele impurități (pietricele). Corpul vasului este ornamentat cu motive punctate ce formează ornamente oblice dispuse paralel, realizate prin stampare în pasta crudă. Merită semnalat un ornament (palmetă alungită) realizat tot prin stampare situat perpendicular între două ornamente oblice. Acest ornament singular îl considerăm ca fiind o „marcă” de olar. Deși acest tip de vas aparține tipului de ceramică provincială romană; după pastă și calitatea execuției cît și prezența „mărcii de olar” credem că el a fost lucrat pe loc în așezare.

De pe suprafața așezării a fost descoperită o fibulă de bronz (L = 3,5 cm.) de tipul fibulei în formă de T (T — Fibelen mit Spiralkonstruktion) aparținînd variantei cu buton la cap (Pl. VI, 3), piesă cu analogii apropiate în fibulele romane din colecțiile Muzeului de istorie și artă din Zalău². Tot de pe suprafața așezării a fost descoperită o cheie de bronz fragmentară (Pl. XXVI, 2).

Majoritatea materialelor ceramice culese de la suprafață provin de la vase lucrate la roată dintr-o pastă fină cenușie cu analogii foarte apropiate cu materialele ceramice desco-

¹ Întreaga zonă a fost cercetată prin periegeze arheologice de către Eva Lakó, muzeograf principal la Muzeul de istorie și artă din Zalău, care a efectuat și cele 5 secțiuni de verificare — vezi: E. Lakó, în *Acta MP*, 4, 1980, p. 32—34. Observațiile și materialele arheologice privind locuirea de sec. III—IV e.n. identificată aici, mi-au fost puse la îndemînă prin bunăvoința colegei E. Lakó căreia îi mulțumesc și cu această ocazie.

² N. Gudea, — V. Lucăcel, în *Acta MP*, 3, 1979, p. 327, pl. IV/34.

perite în așezările de la Zalău și Mirșid. Datarea așezării de la Doh pe baza fibulei descoperite cit și pe baza materialului stampat descoperit aici se face în sec. III e.n. și începutul sec. IV e.n.

Așezarea dacilor liberi de la Doh este amplasată în zona Văii Crasnei la cca. 15 km. în linie dreaptă (spre Nord-Vest) de masivul deal Măgura Șimleului.

10 BOGHIȘ, com Nușfalău

Cu ocazia lucrărilor de canalizare efectuate în perimetrul stațiunii balneare de la Boghiș au fost descoperite mai multe fragmente ceramice¹ care provin de la un vas mare de provizie de tip *dolium* (Krausengefäß). Vasul a fost lucrat la roată dintr-o pastă cenușie ce conține în compoziție și pietricele. La exterior și interior vasul prezintă un slip de culoare cenușie-negricioasă. Buza vasului puternic profilată are lățimea de 6,5 cm., iar pereții vasului au grosimea de 1,5—2 cm. (Pl. XXVI, 4).

Prezența vasului și a stratului de cultură observat în profilul șanțului săpat, atestă existența în acest loc a unei așezări de daci liberi, datată pe baza vasului descoperit, în sec. III—IV e.n.²

11 NUȘFALĂU, com Nușfalău

La cca. 2—3 km. Nord — Nord — Vest de centrul comunei Nușfalău, din malurile nou săpate ale râului Beretău, cu ocazia unor periegeze arheologice au fost culese mai multe fragmente ceramice¹. Punctul este cunoscut sub numele de „Tigoiul lui Benedek” și face parte din hotarul mai mare numit „Rîul Mare”. În malurile canalului săpat în anul 1973 se pot observa urmele unui strat antic de locuire a zonei. Materiale arheologice (ceramica) descoperite aici aparțin epocii romane și prefeudale². Cu ocazia sondajului de verificare efectuat în acest punct în vara anului 1978 pe lângă materialele prefeudale au fost descoperite și fragmente ceramice cenușii lucrate cu roata, un fragment ceramic stampat care atestă existența în acest punct a unei așezări de daci liberi. Din această zonă a fost descoperită întâmplător o ceașcă dacică³ (Pl. XXIX, 9) care aparține nivelului de epocă romană. Pe baza materialelor ceramice descoperite aici așezarea se datează în sec. III—IV e.n.

12 COSNICIUL DE JOS, com. Ip

Cu ocazia amenajării cursului Văii Cerăsei la Sud de satul Cosniciul de Jos au fost descoperite mai multe fragmente ceramice¹. Fragmentele provin de la vase lucrate cu roata și câteva mici fragmente de la vase lucrate cu mîna. Fragmentele sînt lucrate cu mîna dintr-o pastă fină cenușie; câteva provin de la vase mari (chipuri) avînd grosimea de 1,5—2 cm și ornamentate cu benzi de linii alternînd cu benzi de linii în val (Pl. XXX). Analogii foarte apropiate ale buzei de vas mare (chiup) și a ornamentului se găsesc în descoperirile similare din locuința nr. 3 din așezarea de la Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106 (Pl. IV) și Badon (Pl. XIX). Pe baza acestor materiale așezarea dacilor liberi identificată la marginea sudică a satului Cosniciul de Jos se datează în limitele sec. III—IV e.n.

¹ Fragmentele au fost culese de pe marginea șanțului de către Kovács Miklos pe atunci profesor de istorie la Școala generală din Zăuani, comuna Ip; piesele se păstrează la colțul muzeistic al Școlii generale din Zăuani.

² Aceste materiale sînt prezentate ca descoperite la Nușfalău, vezi: S. Dumitrașcu, în *Crisia*, 1977, p. 70, nota. 60. idem, în: *St Com Satu Mare*, 1975 p. 55.

³ Așezare inedită, periegează Al. V. Matei.

² Al. V. Matei, în *Acta MP*, 3 m, 1979, p. 481. s.q.

³ Piesa a fost descoperită de către Bede Ioșif din Șimleu-Silvaniei care o păstrează în colecția sa istorică.

¹ Materialele ceramice au fost culese de către profesorul Pop Nicolae și se păstrează în colecția Școlii Generale din Cosniciul de Jos.

13 MARCA, com. Marca

În anul 1976 în colecțiile Muzeului de Istorie și Artă din Zalău au intrat mai multe fragmente ceramice¹ lucrate la roată dintr-o pastă fină cenușie, funduri inelare, buze de la vase mijlocii (castroane) precum și două buze de la vase lucrate cu mâna dintr-o pastă cenușiu-negricioasă, buze cu un profil oblic puțin evazate cu analogii apropiate în ceramica lucrată cu mâna din așezările dacilor de la Zalău și Mirșid. Materialele arheologice au fost descoperite la cca 3 km Nord-Vest de cetatea dacică din punctul „Cetate” de la Marca.

14 PORȚI, com. Marca

În anul 1976 în colecțiile Muzeului de Istorie și Artă din Zalău au intrat fragmente ceramice¹ lucrate cu roata dintr-o pastă fină cenușie; fragmente de buză de la vase mijlocii (castroane) și un fragment de fund inelar (Pl. XXXI). Între fragmentele lucrate cu mâna amintim un fund de vas și obuză oblică puțin evazată lucrată dintr-o pastă zgronturoasă cenușiu-negricioasă. Materialele prezintă bune analogii cu materialele descoperite la Marca, Zalău, Mirșid etc.

Materialele arheologice au fost culese dintr-o zonă aflată la Vest de sat la limita hotarului județului Sălaj spre hotarul comunei Suplacul de Barcău, jud. Bihor².

Organizarea provinciei Dacia romană, a *limes*-ului pe Meseș¹, în partea de Nord-Vest a provinciei, a dus la împărțirea în două părți a teritoriului actual al județului Sălaj. Partea situată la Est Sud-Est de muntele Meseș, zona văilor Someș, Agrij, Almaș spre Cluj-Napoca aparținea provinciei Dacia romană, iar partea situată la Vest Nord-Vest de muntele Meseș, zona văilor Crasnei, Beretăului, Zalăului și Sălajului (Depresiunea Șimleului), aparținea teritoriilor rămase libere neocupate efectiv de romani. În acest spațiu al Depresiunii Șimleului au fost descoperite 15 așezări, care pe baza materialelor arheologice găsite, sînt contemporane cu provincia Dacia și aparțin dacilor liberi. Pe baza materialelor ceramice descoperite în aceste așezări: ceramica provincială romană, ceramica fină cenușie lucrată la roată, aceste așezări se datează în sec. II—III e.n. Avînd în vedere prezența masivă a ceramicii cenușii stampate de la Porolissum, descoperită în majoritatea acestor așezări, precum și apariția doar sporadică a ceramicii roșii romane, datarea în sec. III e.n. a unor așezări, ni se pare mai apropiată de adevăr. Oricum datarea ceramicii provinciale uzuale din Dacia nu se poate face deocamdată în limite mai strînse. Datarea în sec. III e.n. este sprijinită și de prezența fibulelor de bronz descoperite în așezările de la Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106, Zalău — Valea Mîții și Doh. Pentru stabilirea limitei

1. Nr. inv. 41/1976

1. Muz. Zalău, nr. inv. 40/1976.

2. Materiale arheologice printre care și ceramica stampată descoperită în această așezare, se păstrează în colecțiile Muzeului „Țării Crișurilor” de la Oradea; cf. S. Dumitrașcu, în *Crisia*, 1977, p. 70, nota 60; idem, în *Studii și Cercetări Științifice*, Bacău, 1975, p. 50.

¹ C. Daicoviciu, în *AISC*, 2, 1933—1935, p. 255—304; idem: *Dacia*, Cluj, 1970, p. 249; M. Macrea, în *SCIV*, 8, 1—4, 1957, p. 215—253; idem, *Viața în Dacia romană*, București, 1968, p. 29—94; idem, în *Acta MN*, 3, 1966, p. 121—150; Șt. Ferenczi, în *Apulum*, 11, 1973, p. 191—215; N. Gudea, în *Acta MP*, 1, 1977, p. 97—113, cu toată bibliografia citată acolo.

(sfîrșitului) acestor așezări deocamdată avem ca reper unele forme ceramice care se pot data în sec. IV e.n. (castroane, buze de chiupuri), precum și fibula cu picior întors pe dedesupt² (Fibel mit umgeschlagenem Fuss) din așezarea de la Zalău B-dul Mihai Viteazul. Avînd în vedere lipsa unor cercetări arheologice sistematice de durată în mai multe așezări de acest tip, concluziile deocamdată se limitează la rezultatele pe care ni le furnizează cercetarea doar a așezării de la Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106.

Cantitativ ceramica lucrată la roată reprezintă cca 75% din întreg materialul descoperit în așezarea de la Zalău. Formele de vase lucrate cu mîna aparțin unor tipuri de vase borcan cu buza oblică puțin evazată care prezintă ca ornament brîul alveolar. Din așezările de la: Zalău B-dul Mihai Viteazul, Zalău Valea Mîții și Nușfalău au fost descoperite cîteva cești dacice datate în sec. III—IV e.n.³ Atribuirea etnică a acestor așezări pe baza materialelor lucrate cu mîna (vase cu brîu alveolar, cești dacice) se face cu ușurință ele aparținînd populației dacice ce trăia liberă în afara granițelor provinciei Dacia, aflată sub influența puternică a civilizației romane.

Amplasarea unor așezări la mici distanțe (cca 5—15 km) spre Vest de *limes*-ul roman de pe Meseș, aduce date noi despre raportul dintre romani și populațiile dacice libere din teritoriile neocupate. Amplasarea așezărilor pe văile care duc spre *limes* blocînd practic zonele de acces spre Porolissum; așezările de la Zalău B-dul Mihai Viteazul și Valea Mîții blochează zona de intrare dinspre Vest pe Valea Zalăului și apoi pe Valea Ortelecului spre prima linie romană de apărare situată în Porțile Meseșului — zona „La Strîmtură” unde este amplasat *burgus*-ul și zidul de apărare din punctul „Fîntîna Sușigului”⁴. Așezarea de la Fetindia este situată pe lunca unei mici văi la poalele muntelui Meseș în fața zonei unde pe culmea muntelui Meseș este amplasat șanțul cu valul de pămînt⁵ din zona „Coasta Ciungii” de la Treznea. Prezența în această zonă a *limes*-ului, a unui val de apărare cu șanțul spre Vest, arată că prin acest punct exista o cale de trecere peste *limes* (Meseș) mai accesibilă, care a necesitat construirea valului aici. Faptul că așezarea dacilor liberi este amplasată chiar în fața valului spre Vest la cca 2—3 km, ca „tampon” pentru blocarea acestei căi de penetrație peste *limes* — implică anumite raporturi de alianță (subordonare — control) a populației acestei așezări față de oficialitățile romane de la Porolissum. Același lucru îl putem spune și despre așezarea de la Mirșid „Pe Luncă — Fîntîna Albă” care blochează accesul pe vale spre linia de turnuri a *limes*-ului față de care este amplasată la cca 2 km și la cca 6 km de orașul Porolissum.

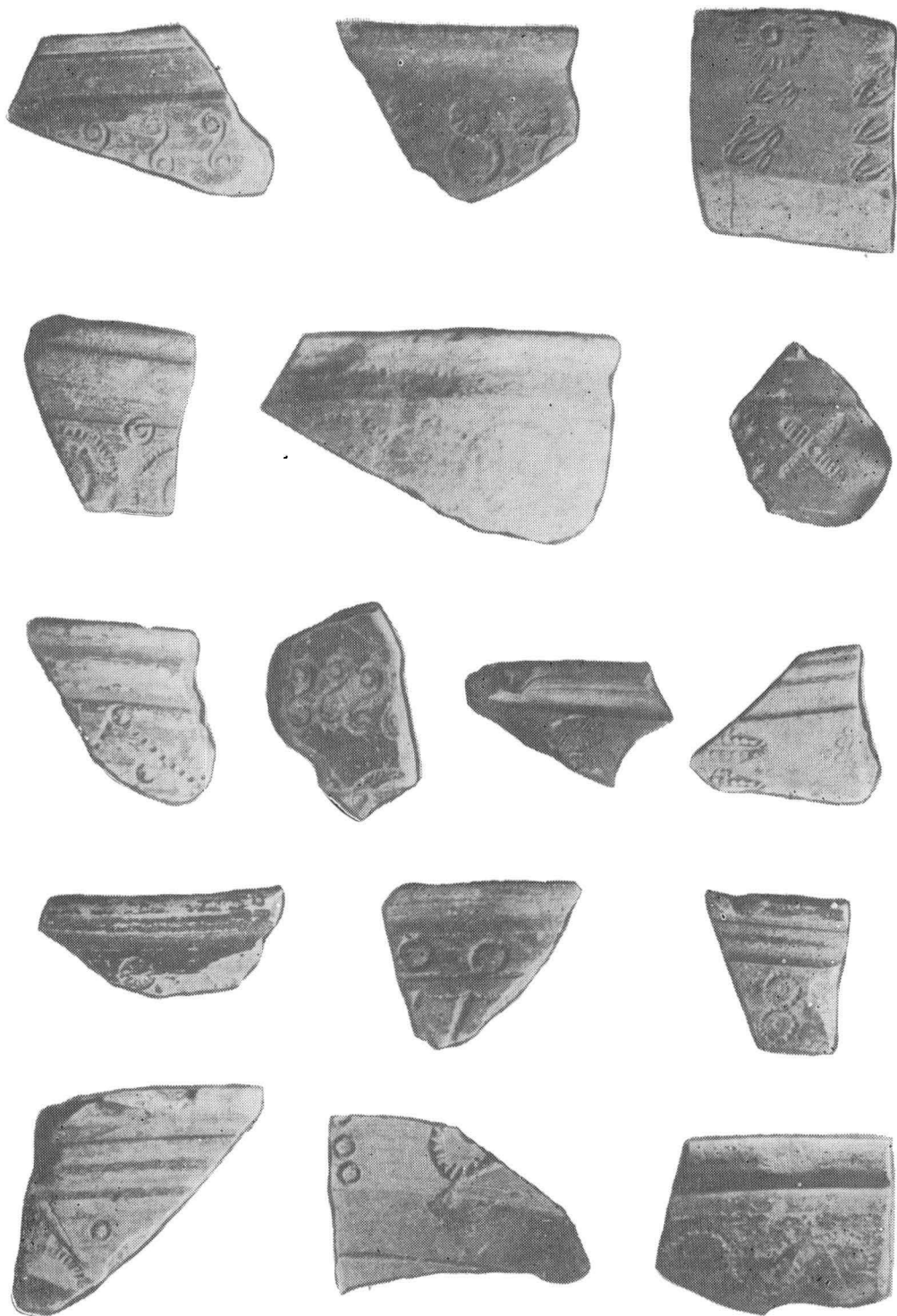
Disponerea așezărilor de la Cuceu, Sîncraiu-Silvaniei, Bulgari, de-a lungul căii de legătură între Valea Someșului spre Valea Sălajului prin zona Cuceu — au același rol de a bloca accesul dinspre Vest spre Valea Sălajului spre *limes*-ul din zona Mirșid — Dealul Mare și Ciglean — Dumbrava — Dealul

² Analogie identică, N. Gudea, în *Acta MP*, 3, 1979, p. 337, nr. 147, pl. XIII/147.

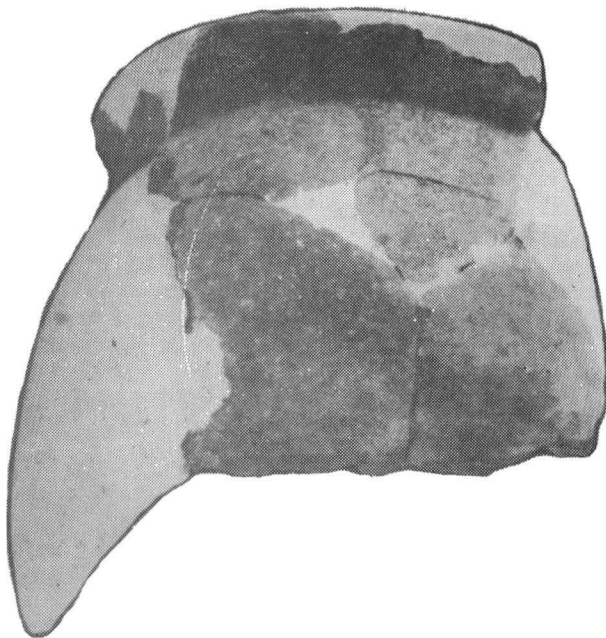
³ Al. V. Matei, în *Acta MP*, 3, 1979, sv Zalău, pl. I.

⁴ Al. V. Matei, É Lakó, în *Acta MP*, 3, 1979, sv. Ortelec.

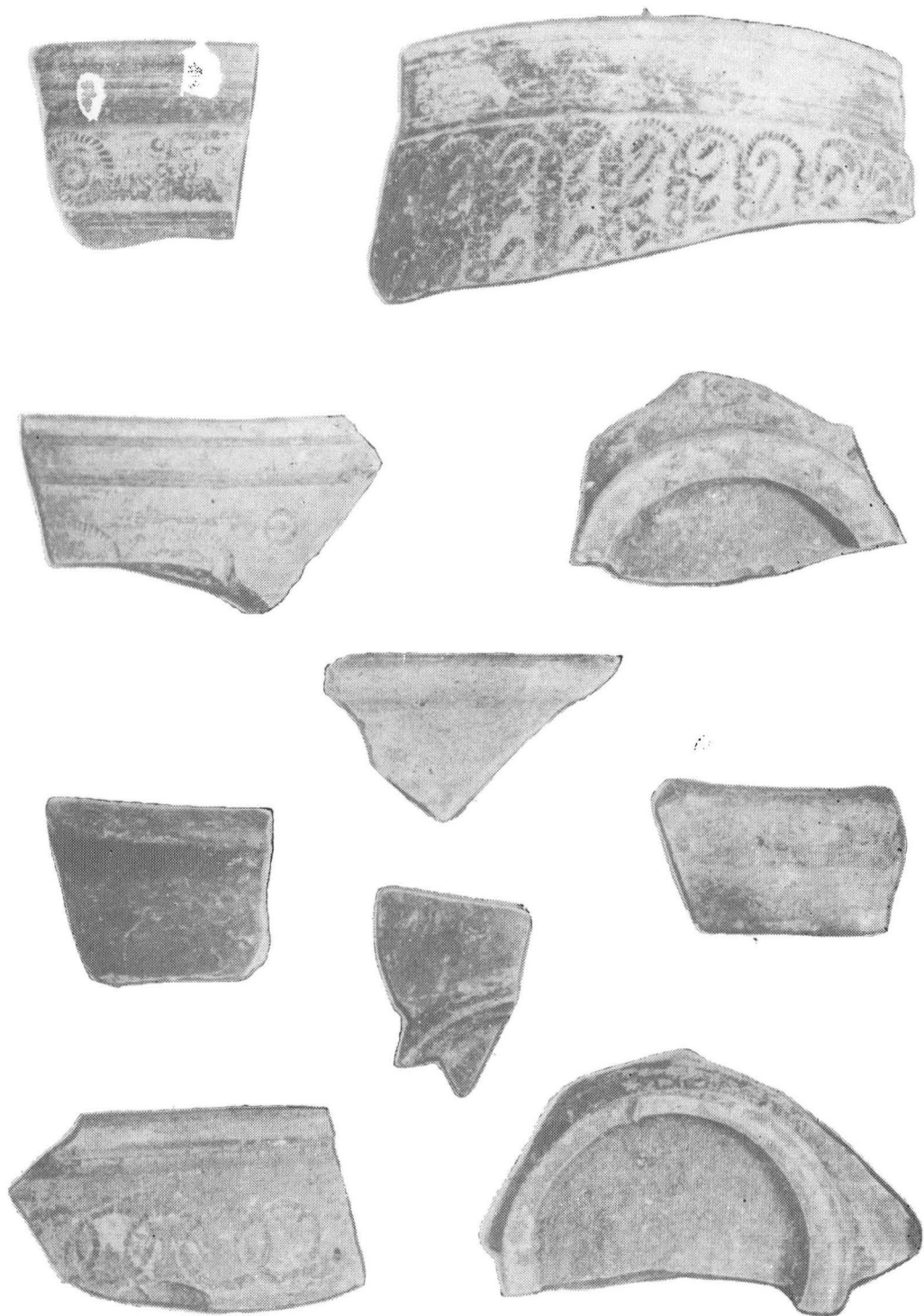
⁵ St. Ferenczi, în *Dacia NS*, 18, 1974, p. 129—137.



Planşa I — Zalău — B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106. Fragmente ceramice stampate descoperite pe suprafaţa aşezării.



Planșa II — Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106.
Ceramică (oale) lucrată cu mîna.



Planşa III — Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106. Ceramică lucrată cu roata din locuinţa
 nr. 3. www.muzeuzalau.ro, www.cimec.ro



Planşa IV — Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106. Ceramică lucrată cu mîna (cliup)
www.muzeuzalau.ro/ www.cimec.ro
 din locuinţa nr. 8.



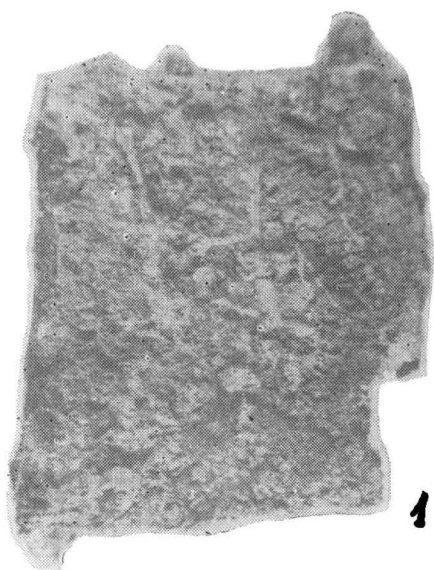
Planșa V Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106. Ceramică lucrată cu mîna (oale) din
www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro
 locuința nr. 4.



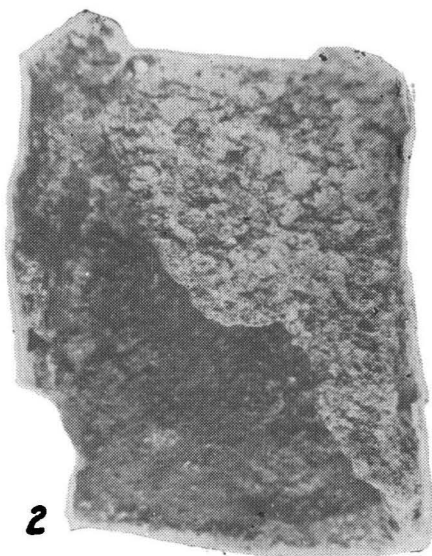
Planșa VI — Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106. Ceramică lucrată cu mîna (oale)



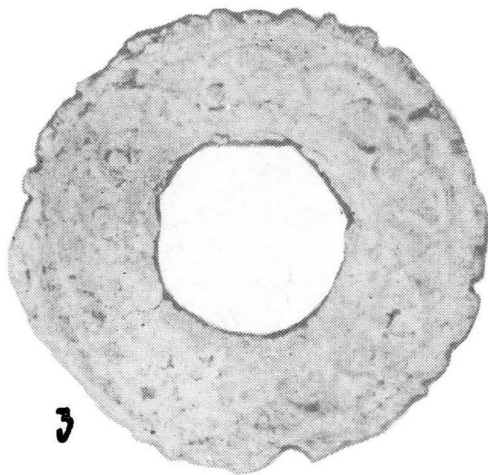
Planșa VII — Zalău, B-dul **Maihai Viteazul**, nr. 104—106. Necropolă, ceramică lucrată cu
www.muzeuzalau.ro/ www.cimec.ro
 mna din M. 1.



1



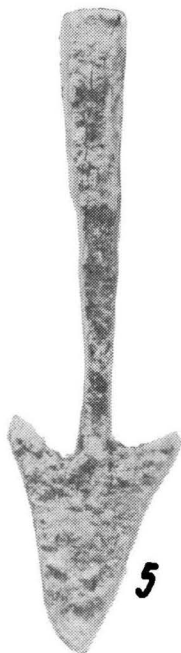
2



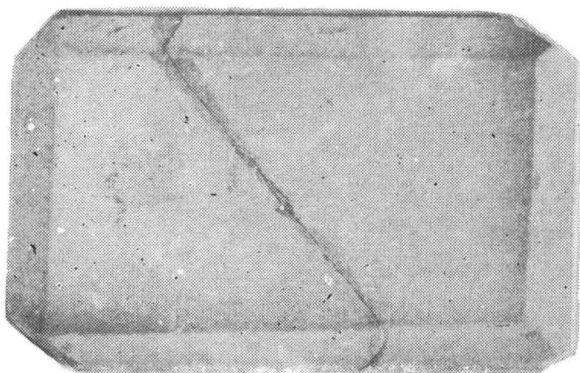
3



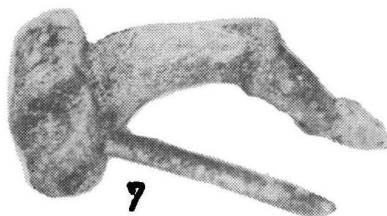
4



5

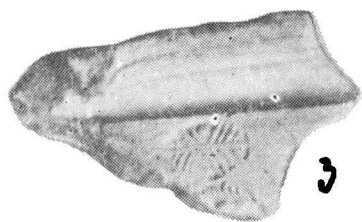
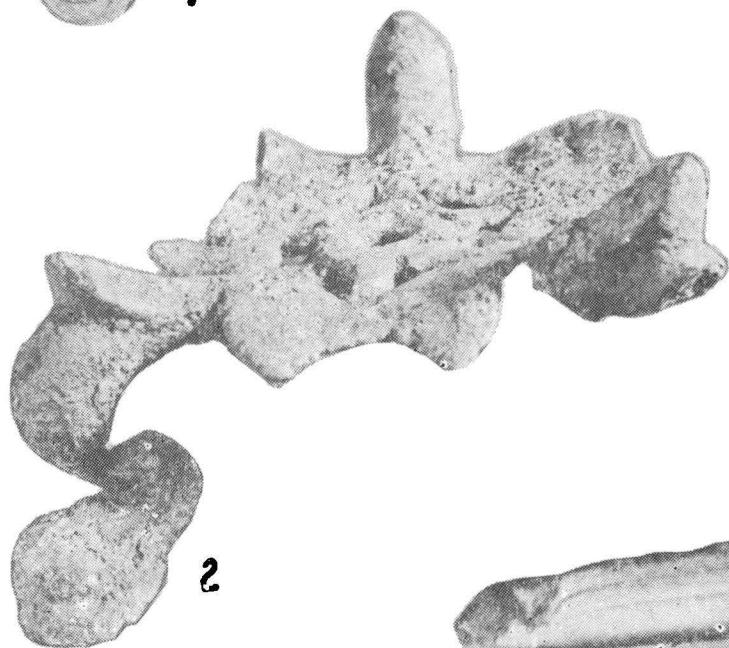
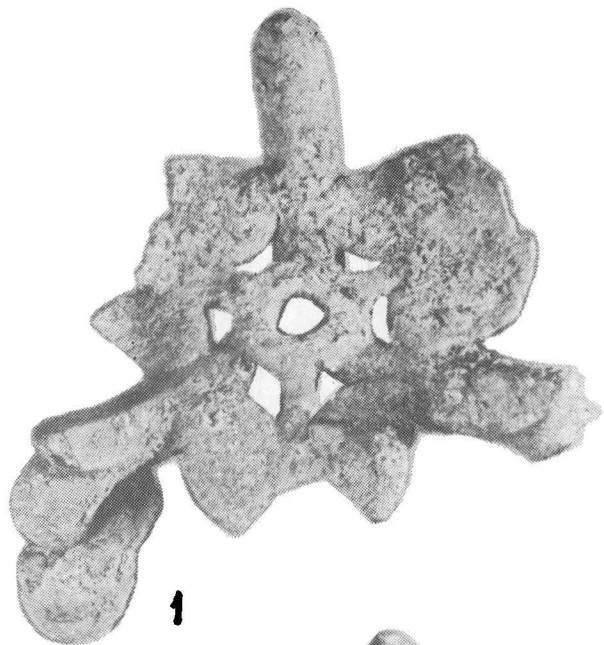


6

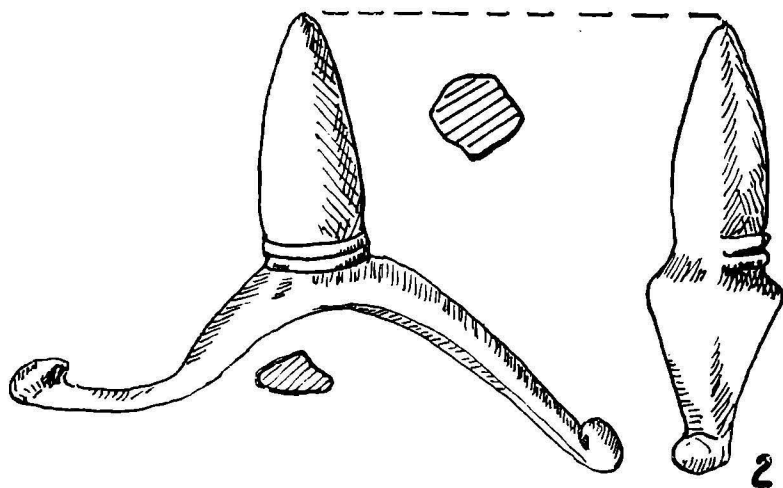


7

Planșa VIII — Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106. 1—2 clopot de fier și bronz, 3. oglindă de plumb, 4. fibulă cu piciorul întors pe dedesupt, 5. vîrf de suliță, 6. placă pentru



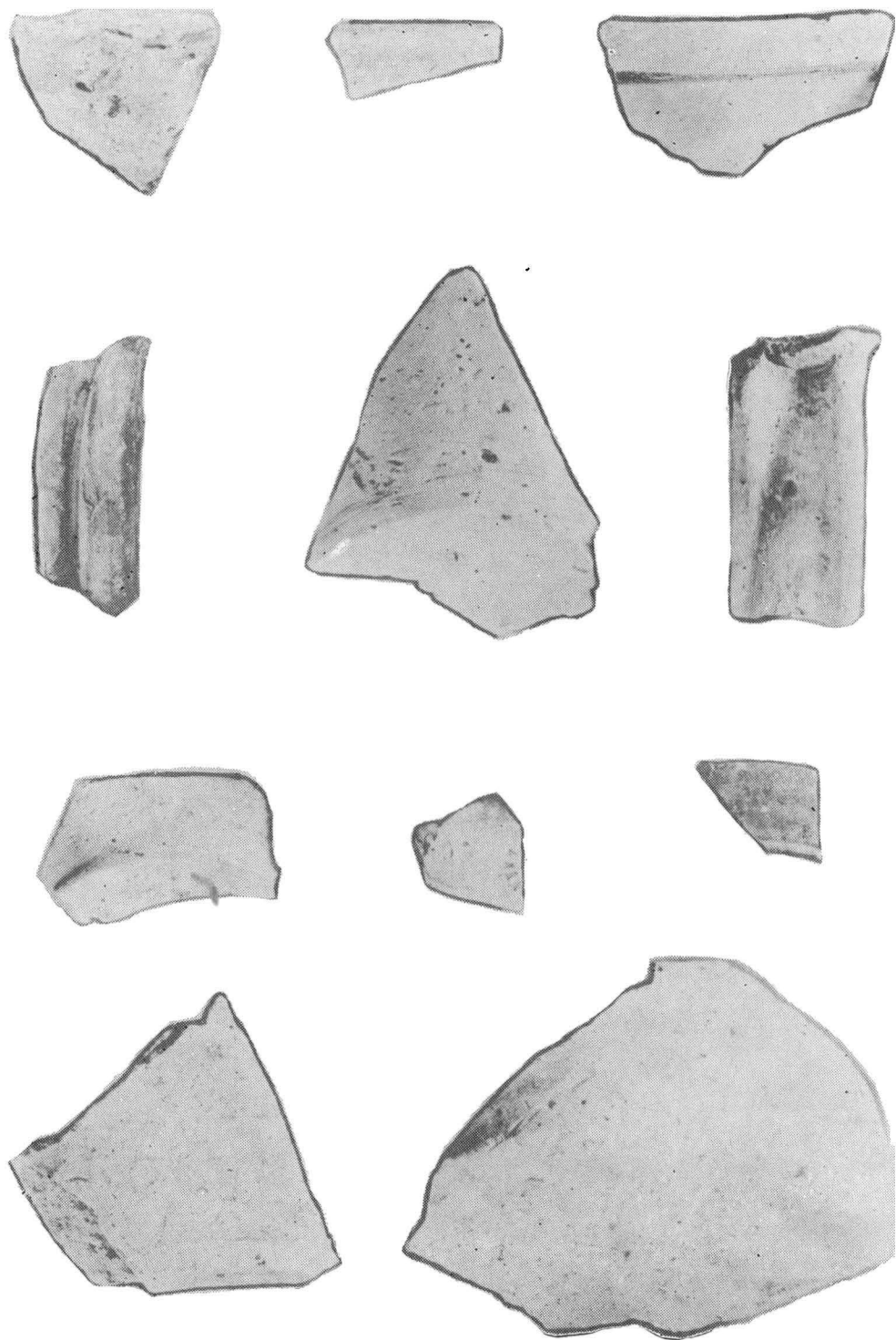
Planşa IX — Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 104—106, 1—2. suport de bronz, 3. rebut ceramic stampat.

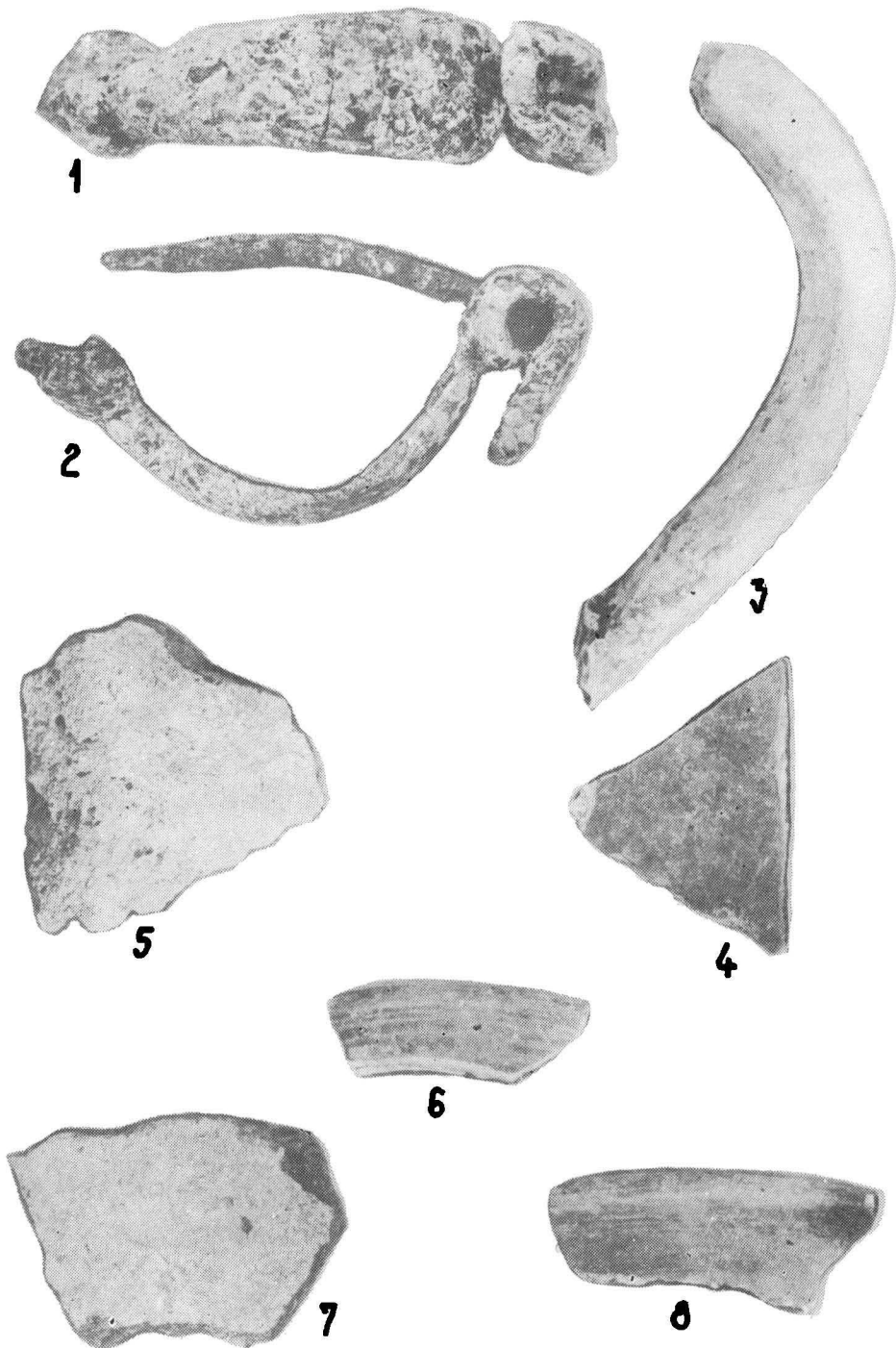


Planșa X — Zalău, B-dul, Mihai Viteazul, nr. 104—106. 1. pinten de fier din așezare, 2. pinten de bronz descoperit la Porolissum „Ursoieș”.

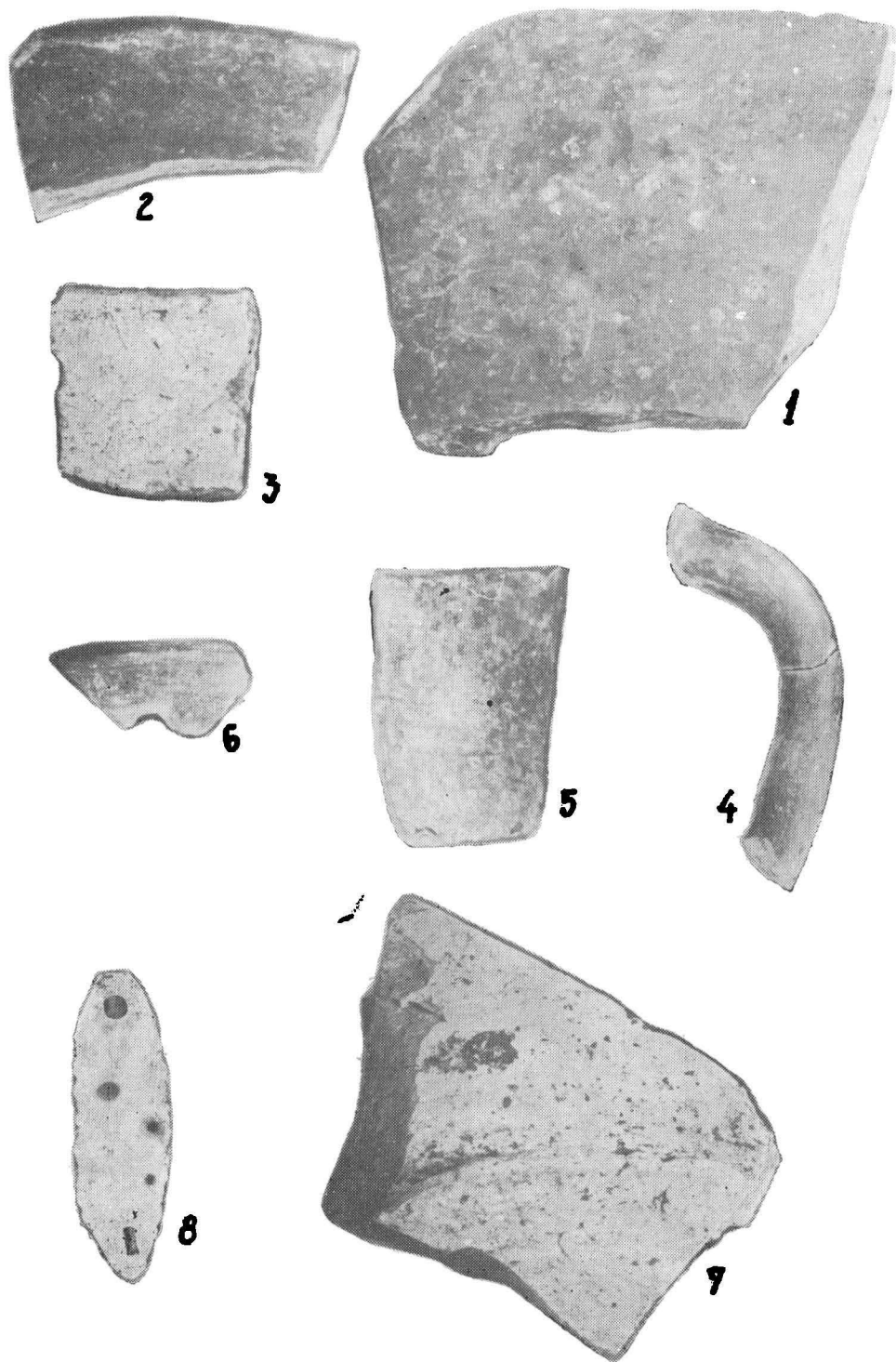


Planșa XI — Zalău, Bloc T 159. Castron lucrat la roată.

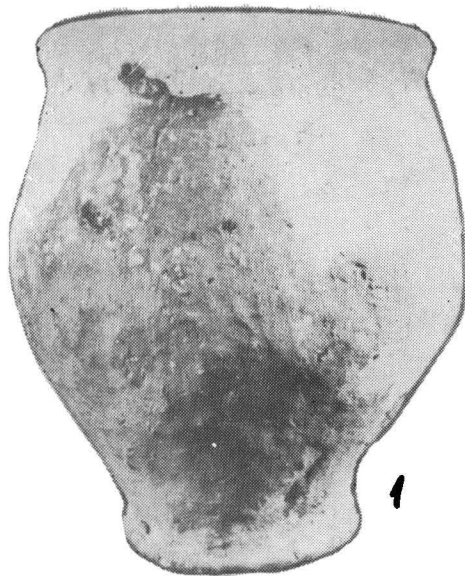




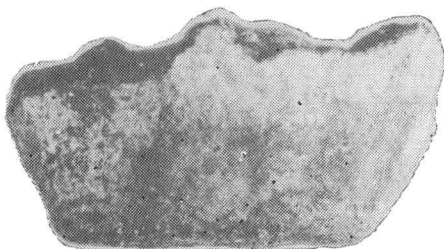
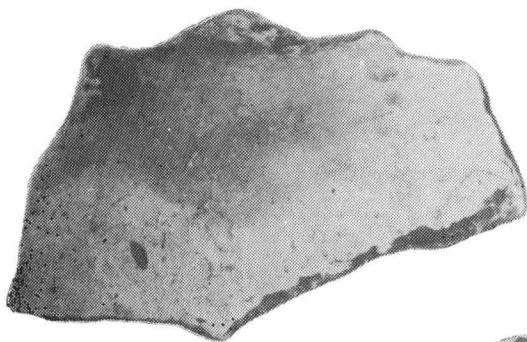
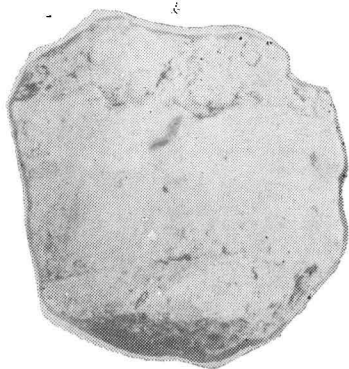
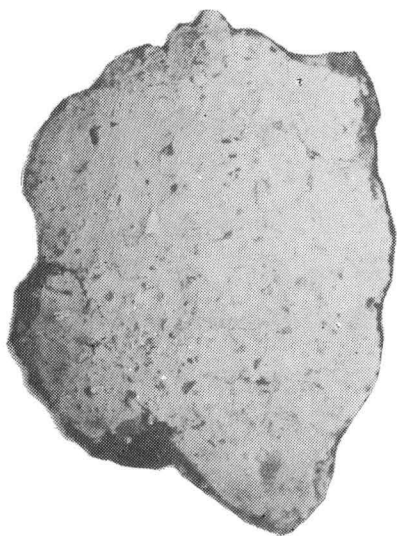
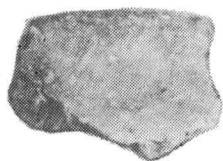
Planşa XIII — Zalău, Valea Mişii. 1 2. fibulă romană, 3 8. ceramică lucrată cu roata,
www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro



Planșa XIV — Zalău, Valea Miții. 1—4, 6—7 ceramică lucrată cu roata. 5. piesă de bronz, 8. pendentiv (?) de bronz.



Planșa XV — Zalău, Valea Miții. 1. vas mic lucrat cu mîna. 2. ceașcă dacică,

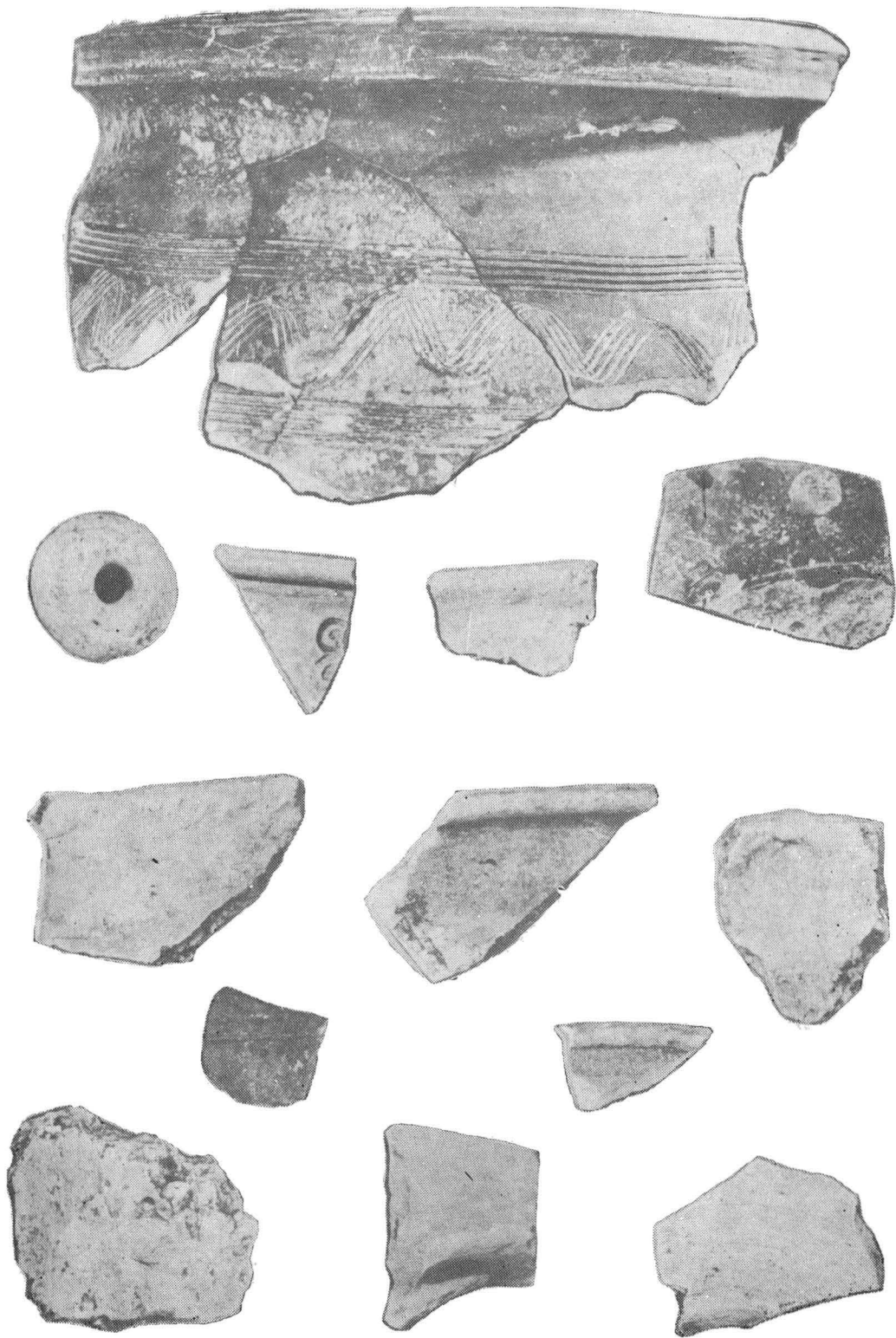




Planșa XVII — Zalău, Valea Miții. Ceramică lucrată cu mîna și cu roata.



Planşa XVIII — Petrușca. Ceramica lucrată cu mina și cu roata.



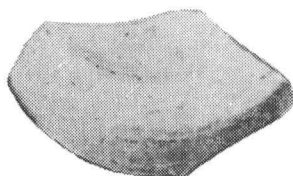
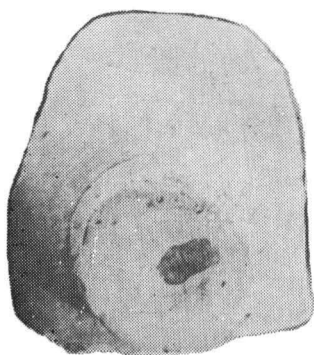
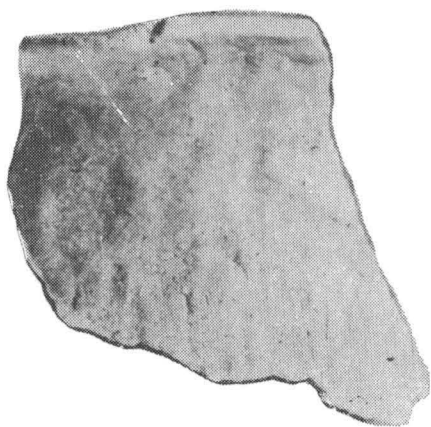
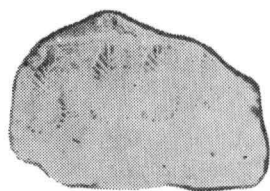
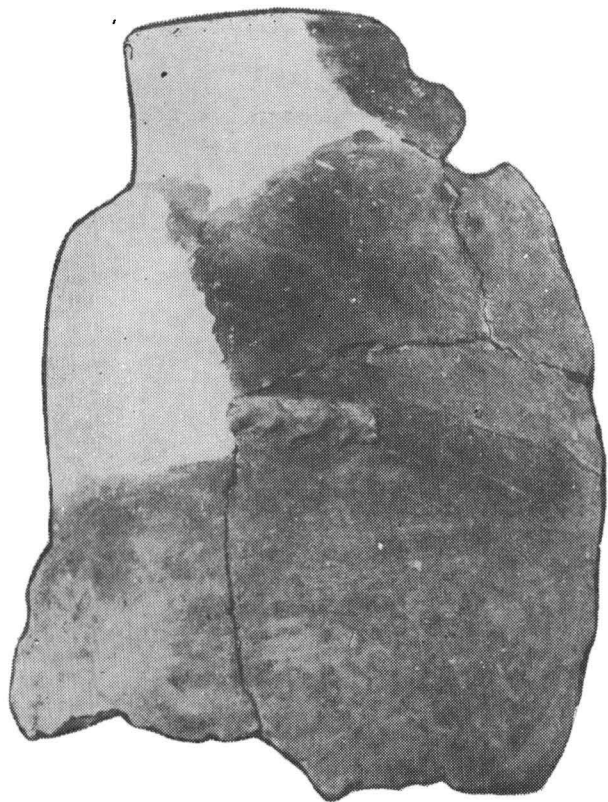
Planşa XIX — www.muzeulgalic.ro / www.mec.ro
 Muzeul Național de Istorie a României — București



Planșa XX — Mirșid. Vas roman cu firnis cenușiu.



Planşa XXI — Muzeul Național de Istorie și Arheologie din București

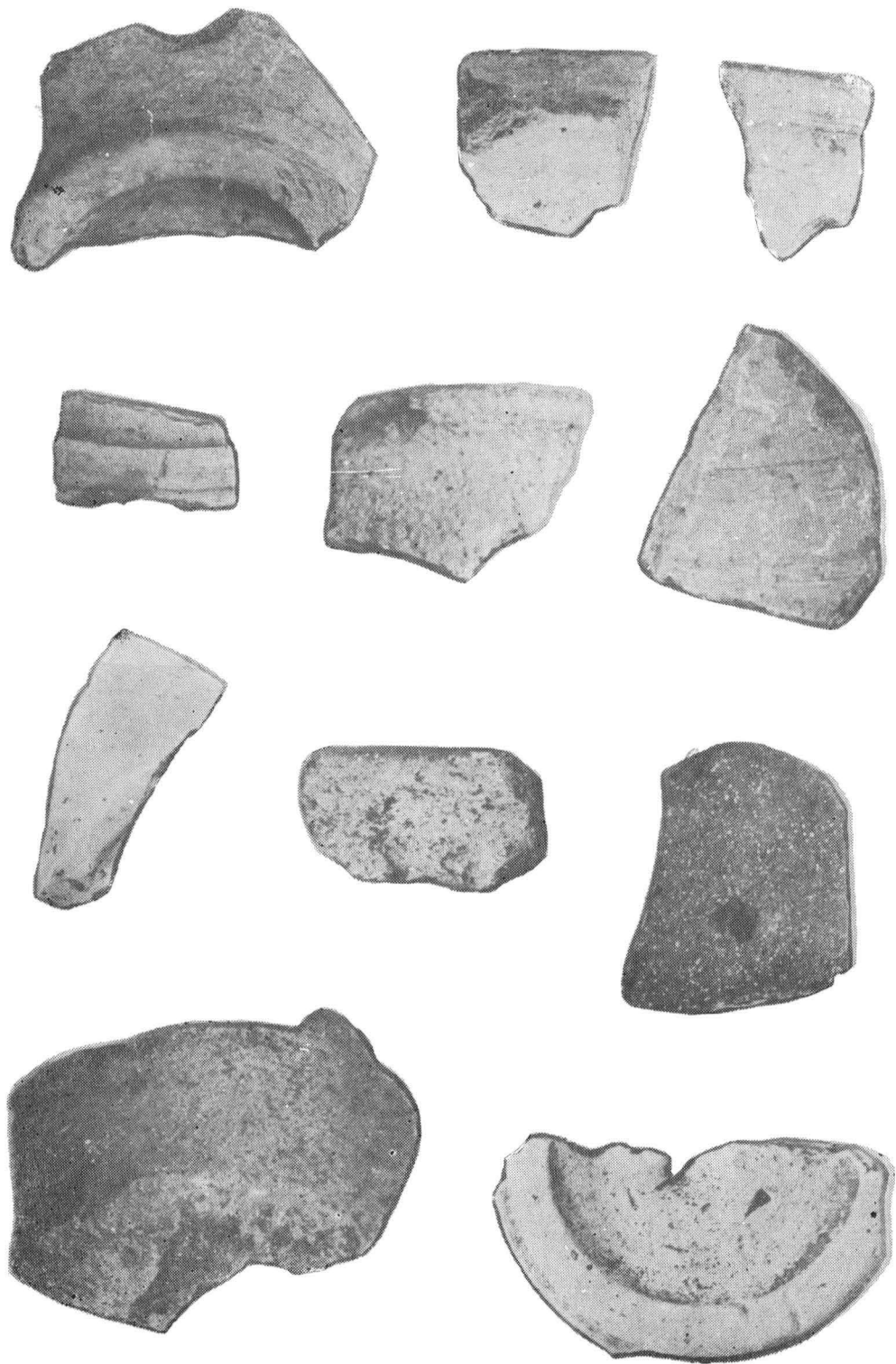




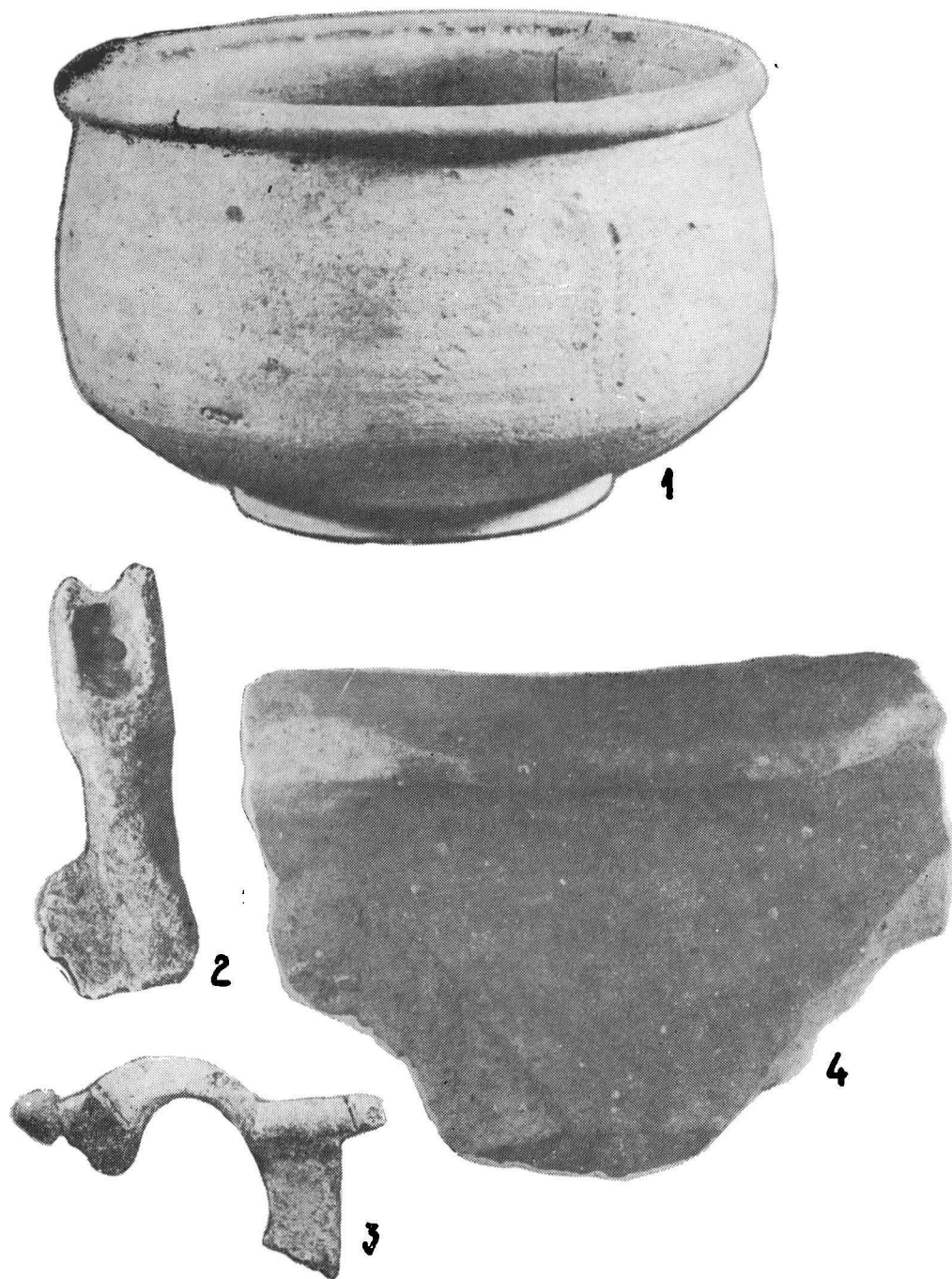
Planşa XXIX. www.quezalaranivam.com. roata și cu mina.



Planșa XXIV — Sîncraiu-Sîlvaniei. Ceramică lucrată cu roata și cu mîna

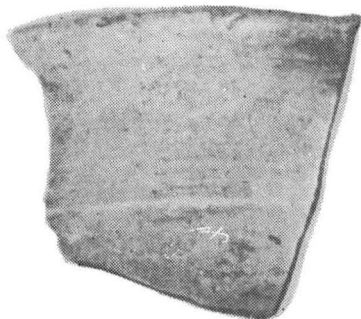
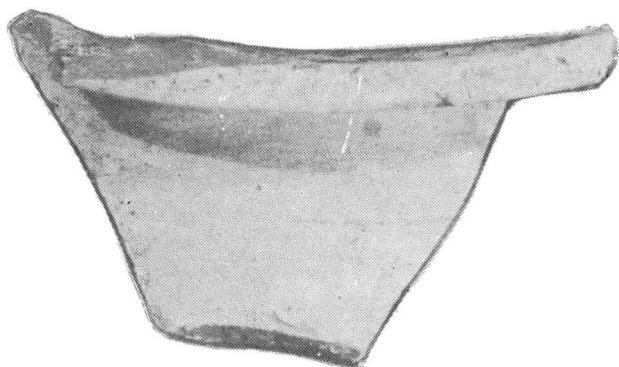
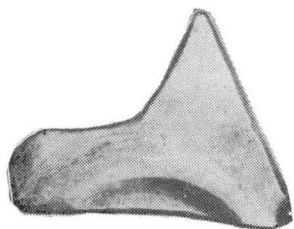
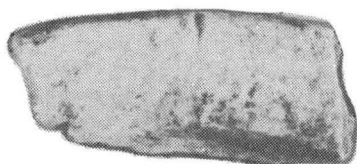
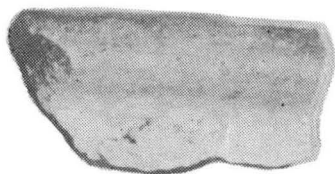


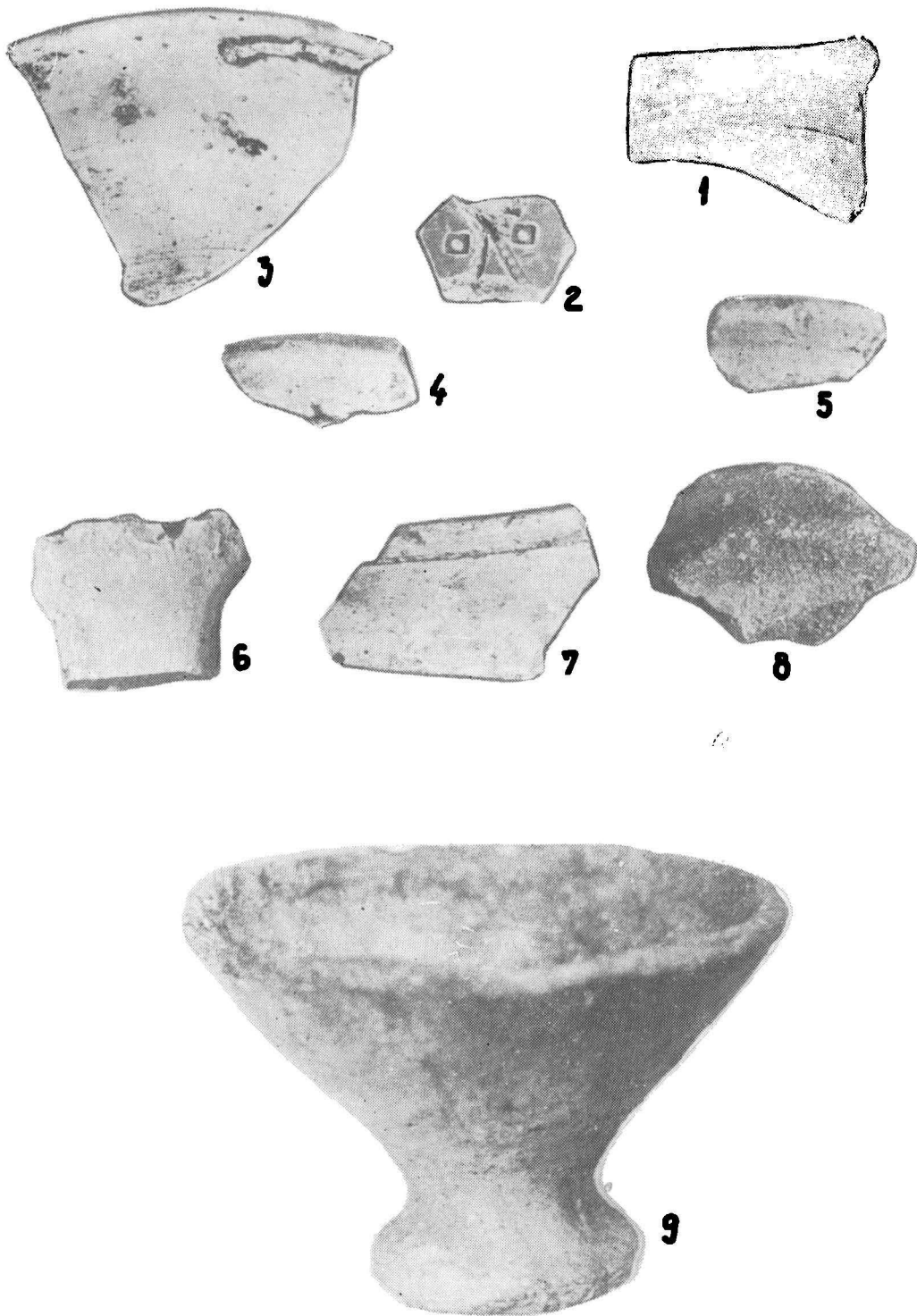
Planşa XXV — www.muzeuzaleu.ro / www.cimec.ro
 Bulgari. Ceramice lucrate cu roata și cu mâna.



Planșa XXVI — Doh. 1. castron. 2. cheie de bronz. 3. fibulă romană. 4. Boghiș — buză de chiup lucrată cu roata.



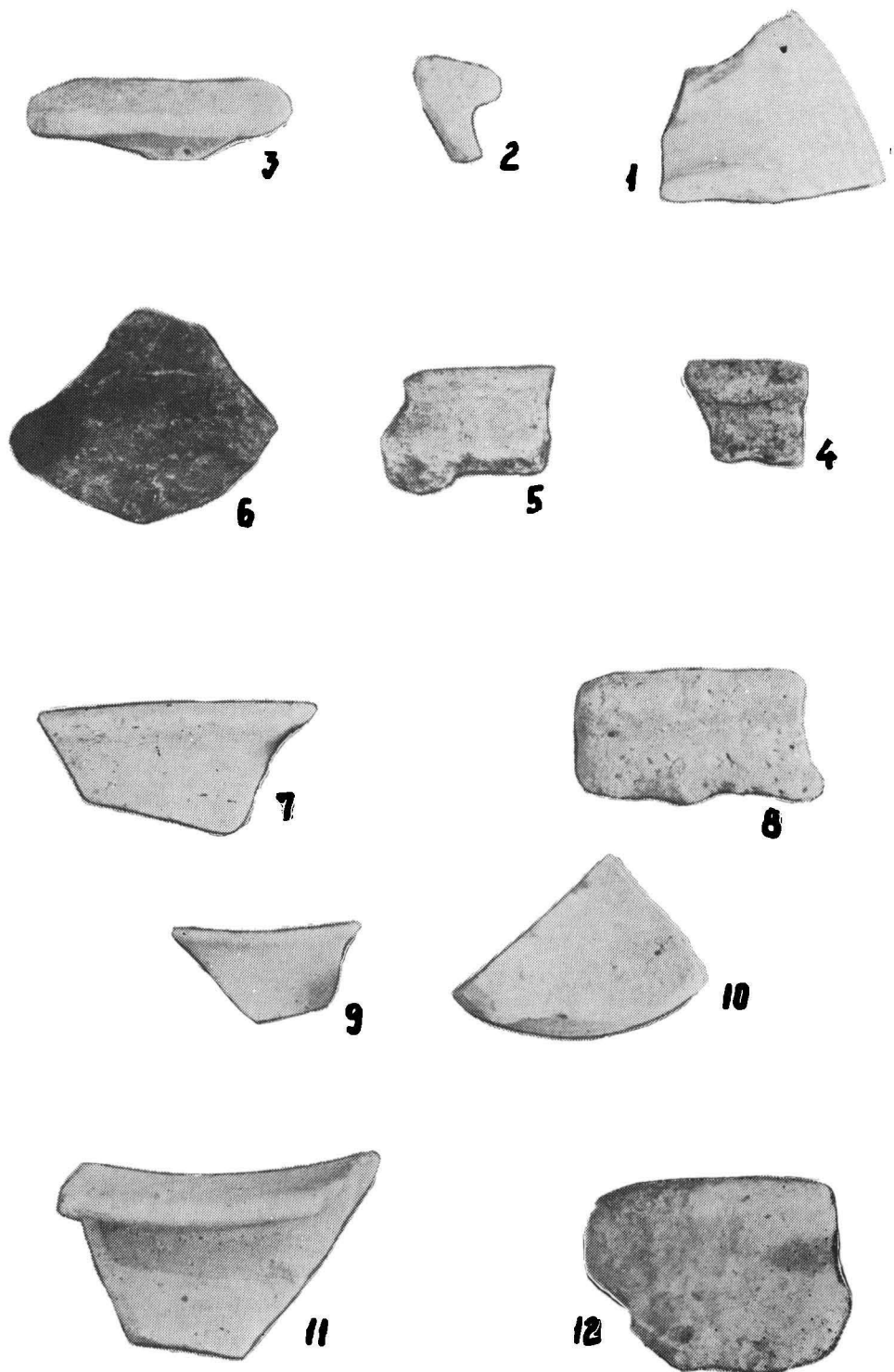




Planşa XXIX — Nufărâu. 1—8, ceramică lucrată la roată. 9. ceașcă dacică.



Planşa XXX — Cosniul de Jos. Fragmente de ceramică puri lucrate la roată.



Planşa XXXI — Porţi. 1—6. ceramică lucrată cu roata şi cu mina. — Marca. 7—12. ceramică
lucrată cu roata şi cu mina.

Cigleeanului⁶. Același rol de blocare și eventualul control al zonei de legătură spre Porolissum — îl aveau așezările amplasate de-a lungul Văii Zalăului: Badon, Zalău, B-dul Mihai Viteazul, Zalău Valea Mîții și Zalău Bloc T 159 situate la Vest chiar în fața primei linii de apărare romană din Poarta Meseșană zona „La Strîmtură”, față de care se afla la cca 12, 10, 6 și respectiv 4 km distanță. Aceste așezări mărgineau probabil drumul spre Vest care ieșea de la Porolissum prin Porțile Meseșului punctul „La Strîmtură” și avea apoi traseul pe Valea Zalăului spre Vest spre Șimleu trecînd pe Valea Crasnei și Beretău, apoi spre Vest spre Aquincum⁷.

Din dispunerea topografică a acestor așezări în imediata apropiere a *limes*-ului de pe Meseș, ele blocînd practic văile ușor accesibile spre fortificațiile municipiului Porolissum, înclinăm să credem că raporturile pe care populația acestor așezări le aveau cu oficialitățile romane erau de natură pașnică, poate relații clientelare. Arătînd că împăratul Commodus în condițiile păcii pe care o încheie cu burii și ceilalți „barbari” (dacii liberi) stabilește „că (ei) nu vor locui niciodată și nu vor paște vitele pe un teritoriu de 40 stadii (7,5 km) din țara lor și în vecinătatea granițelor Daciei”⁸; observăm că în amplasarea așezărilor sus amintite această prevedere este încălcată. Mai amintim apoi faptul că Dio Cassius relatează în legătură cu campaniile războinice duse la începutul domniei lui Commodus de guvernatorul Daciei la anul 180 e.n. „C. Vettius Sabinianus Iulius Hospes — a dus sub ascultarea sa douăsprezece mii de daci din vecinătate (mărginași), promițînd că le va da pămînt în Dacia”⁹.

Dispunerea clar strategică a acestor așezări la Vest de *limes*-ul de pe Meseș, trebuie pusă credem noi în legătură directă cu privire la concepția sistemului defensiv roman din fața orașului Porolissum. Sigur dacii liberi din așezările amintite mai sus erau subordonați politic și militar oficialităților de la Porolissum, rolul lor fiind de-a stopa (bloca), încetini înaintarea dușmanilor dinspre Vest spre *limes*. Prezența vîrfurilor de sulițe, a pîntenului roman de fier, denotă nu numai ocupații legate de vînătoare, ci și prezența unor mici forțe armate locale aflate sigur în relații de strictă dependență față de oficialitățile romane de la Porolissum.

Avînd în vedere că împăratul Caracalla, cu ocazia vizitei sale în Dacia la Porolissum în anul 214 e.n., în cadrul acțiunilor sale de intimidare a dușmanilor „barbarilor” din Vest, ia ostateci și de la dacii liberi, care ostateci vor fi restituiți abia pe timpul lui Macrinus (217—218 e.n.) cînd ei (dacii) atacă Dacia, amenințînd cu prelungirea ostilităților dacă nu vor primi satisfacție¹⁰, ne putem închipui că forța militară a dacilor liberi era încă destul de mare

⁶ *Ibidem*; N. Gudea, *op. cit.*

⁷ S. Dumitrașcu, în *Lucrări Științifice*, seria B, Oradea, 1974, p. 5—8.

⁸ Dio Cassius, LXXII, 3; cf., St. Ferenczi, în *StCom Satu-Mare*, 1979, p. 107—sq. nota 38.

⁹ Dio Cassius, LXXII, 3, 3 c.f. M. Macrea, în *Apulum*, 7/1, 1968, p. 184 sq.

¹⁰ M. Macrea, în *SCIV*, 8, 1957, p. 240 sqq., c.f. M. Macrea în *Apulum*, VII/1, 1968, p. 185.

și că erau în stare la acea dată să facă unele greutăți în apărarea *limes*-ului în această zonă de Nord-Vest a Daciei. Care a fost rolul dacilor liberi din Sălaj în cadrul acestor evenimente este greu de spus. Datarea începuturilor acestor așezări nu se poate face încă cu precizie. Înclinăm să credem că așezările din imediata apropiere a *limes*-ului se datorează unei „alianțe”, sau în orice caz unei înțelegeri survenite între daci și romani, sub direct control roman, altfel nu se explică prezența lor atât de aproape de *limes*-ul de pe Meseș. Așezările situate mai spre Vest, Cosniciul de Jos, Nușfalău, Boghiș, Doh, Marca, Porți se grupează aproximativ în imediata apropiere a vechilor locuiri și cetăți dacice clasice, Șimleu-Silvaniei, Sărmășag și Marca.

Distrugerea vechilor cetăți dacice¹¹ și mutarea populației în zona de vale ușor de supravegheat este pe deplin atestată de amplasarea așezărilor de la Doh, Boghiș, Nușfalău în apropierea Măgurii Șimleului și a așezărilor de la Cosniciul de Jos, Marca și Porți în imediata apropiere a cetății dacice de la Marca¹². Descoperirile monetare¹³ în zona locuită de dacii liberi arată că moneda romană circula neîntrerupt în această perioadă. Descoperirea la Șimleu-Silvaniei¹⁴ și în zona Deleni¹⁵-Mineu a unor piese romane: cărămizi octogonale romane de paviment, un opaiț de bronz, fibule și alte piese (linguriță ? cu inscripție latină), implică credem, prezența efectivă a trupelor romane în zona respectivă la Șimleu și Deleni menținând sub observație drumul spre Vest de pe valea Crasnei și respectiv drumul spre Nord-Vest de pe valea Sălajului¹⁶.

Cercetarea arheologică sistematică a acestor așezări va aduce date deosebit de importante despre viața populației dacice libere aflată în directă

¹¹ S. Dumitrașcu, V. Lucăcel, *Cetatea dacică de la Marca*, Zalău, 1975, p. 30.

¹² Ar fi interesant de urmărit aspectele cronologice comparative ale datării așezărilor din zona *limes*-ului și cele din zona îndepărtată putându-se urmări tipologic aspectele culturii materiale pentru datări mult mai stricte ale materialelor ceramice.

¹³ Descoperiri de monede imperiale aflate în colecțiile muzeului din Zalău: 1. Fendindia — denar Traian; 2. Crișeni — denar Traian; 3. Panic — denar Commodus; 4. Crasna — denar Caracalla; 5. Șimleu-Silvaniei — denar Marcus Aurelius (provine probabil dintr-un tezaur descoperit pe Măgura Șimleului); 6. Ip — 2 monede imperiale (Colecția Entersz); 7. Sîncraiu-Silvaniei — monede de la Antoninus Pius vezi s.v. Sîncraiu-Silvaniei.

¹⁴ I. R. Fetzter, *ArchErt*, 19, 1899, p. 263 „Sub dealul Orhegy — s-au găsit cărămizi romane octogonale de paviment, un opaiț de bronz, câteva fibule și alte obiecte mărunte din bronz”. Pentru fibule vezi I. H. Crișan, în *Acta MP.*, 3, 1979, p. 277, pl. XV/10 și pl. XVIII, 2.

¹⁵ *CIL*, III, 1639, 2; D. Tudor, *Orașe, tirguri, sate în Dacia romană*, București, 1969, p. 256, nota 2. În această zonă la Mineu, repertoriile vechi amintesc despre urmele unei fortificații de pământ „unde se găsesc și azi bani romani” c.f. Victor Russu, *Dacia Porolissense*, București, 1890 s.v. Mineu; iar în vecinătate la Chilioara este amintit ca descoperit în anul 1844 un tezaur de monede romane; Goos, *Chronik* și V. Russu, *op. cit.*, s.v. Chilioara.

¹⁶ Drumul pe această vale are traseul spre Nord-Vest, traseu ce duce spre zona văii Crasnei apoi spre valea Someșului spre așezările dacilor liberi din Cîmpia Someșului: Culciu Mic, Medieșul Aurit, Berveni, Berea, Ghiriș, Săcășeni, c.f. S. Dumitrașcu, în *Crisia*, 7, 1977, p. 65—76. Traseul acestui drum este punctat cu descoperirile de ceramică romană (terra sigillata) de la Corund, Berveni, Culciu Mic, Medieșul Aurit, c.f. Tiberiu Bader, în *Sargeția*, 11—12, 1974—1975, p. 269—276.

și sub puternică influență a civilizației spirituale și a culturii materiale romane, care iradiază din cel mai important centru economic al Daciei Porolissensis situat în nord-vestul provinciei — municipiul roman Porolissum.

ALEXANDRU V. MATEI

VERZEICHNIS DER IM KREISE SALAJ ENTDECKTEN SIEDLUNGEN DER FREIEN DAKER (2.—4. Jhdts u.Z.)

(Zusammenfassung)

Die im Nordwesten des Kreises Sălaj, im Gebiet der Täler von Sălaj, Zalău, Crasna und Beretău (Simleu-Senke), westlich des römischen Limes am Meseș-Massiv durchgeführten archäologischen Forschungen, hatten die Entdeckung von 15 unbekannten Ansiedlungen zur Folge, welche — dem archäologischen Fundmaterial gemäss — dem römischen Dakien zeitgleich sind und dem freien Dakern angehören. Auf Grund des in diesen Ansiedlungen entdeckten keramischen Materials — und zwar handgearbeitete dakische Tonware, insbesondere römische Provinzkeramik und feine, graue, scheibengedrehte Keramik, werden diese Siedlungen ins 2.—4. Jhd. u.Z. datiert.

In der Mehrzahl diese Siedlungen wurde römische Stempelkeramik entdeckt, die aus dem Werkstätten der Stadt Porolissum stammt. Die ethnische Zurechnung dieser Ansiedlungen auf Grund des handgearbeiteten Materials (Gefässe mit Tupfengürtel, dakische Schalen), erfolgt ohne Schwierigkeit, dass sie der dakischen Bevölkerung angehören, die frei ausserhalb der Grenzen der Provinz Dakien lebte und sich unter dem mächtigen Einfluss der römischen Zivilisation befand. Die Lage der Ansiedlungen von Zalău, Fetindia, Badon, Mersid, Cuceu, etwa 5—15 km. westlich des römischen Limes, am Meseș, erbringt neue Daten über die Beziehungen zwischen den Römern und der dakischen Bevölkerung in den unbesetzten Gebieten. Mit Hinblick auf die topographische Anordnung dieser Siedlungen in unmittelbarer Nähe des Limes am Meseș, wo sie praktisch die leichten Zugangswege zu den Befestigungen der Stadt Porolissum absperren, sind wir geneigt anzunehmen, dass die Beziehungen der Bevölkerung dieser Siedlungen mit den römischen Behörden friedlichen Natur, vielleicht des Klientenverhältnisses, waren. Die Anordnung klar strategischen Charakters dieser Ansiedlungen westlich des Limes am Meseș, muss — glauben wir — in direkte Beziehung zum Konzept des römischen Verteidigungssystem vor der Stadt Porolissum gebracht werden.

Gewiss waren die freien Daker in den oben erwähnten Siedlungen politisch und militärisch den Behörden von Porolissum untergeordnet, mit der Aufgabe, das Vordringen der Feinde von Westen gegen den Limes aufzuhalten, bzw. zu verlangsamen.

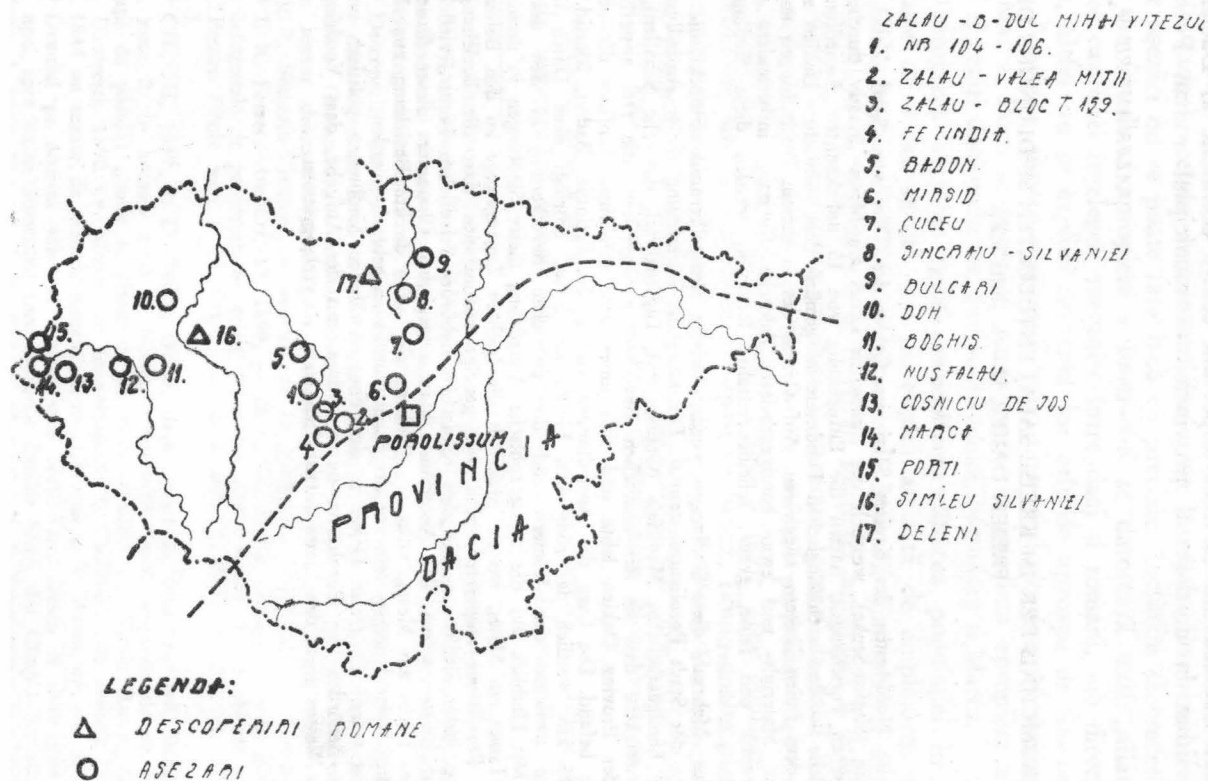


Fig. 1 — Harta județului Sălaj cu răspîndirea așezărilor aparținînd dacilor liberi.